

Nulmjitting Kultuermonitor Fryslân

Eerste cijfers en inventarisatie
informatiebehoeften | 2023

Nulmjitting

Kultuermonitor Fryslân

**Eerste cijfers en inventarisatie
informatiebehoeften**

Datum

maart 2023

Auteurs

Sophie de Jong MSc MA (Het PON & Telos)

dr. Henk Vinken (Pyrrhula Research Consultants)

Maartje Goedhart MA (Boekmanstichting)

Rogier Brom MA (Boekmanstichting)

Foto voorkant

Piet Douma, PDF-grafie / Iepenloftspul Jorwert

pyrrhula

RESEARCH CONSULTANTS

HET pon | telos

Boekmanstichting

Kenniscentrum voor kunst,
cultuur en beleid

Inhoudsopgave

Gearfetting	4
Samenvatting.....	5
1. Aanleiding, onderzoeksvraag en aanpak	6
2. Inventarisatieronde	9
2.1 Cultureel kapitaal	9
2.2 Sociaal kapitaal.....	11
2.3 Economisch kapitaal	13
2.4 Databehoefte	14
3. Benchmark	15
3.1 Cultureel kapitaal	15
3.2 Sociaal kapitaal.....	19
3.3 Economisch kapitaal	23
4. Conclusies en aanbevelingen.....	31
Bijlage: gespreksleidraad en gesprekspartners.....	36
Gespreksleidraad - culturele veld	36
Gespreksleidraad - gesprekspartners vanuit overheid	37
Gesprekspartners	38
Onderzoeksverantwoording - Benchmarkgedeelte.....	39

Gearfetting

Friezen fiele harren op 'en nausten behelle by en ferbûn mei de kultuersektor. Se fiele harren wat dat oanbelanget in mienskip. Dy mienskipssin wie ek te sjen yn it oer de ûnderskate domeinen hinne geande oparbeidzjen fan kulturele organisaasjes by Kulturele Haadstêd yn 2018. Om dy ferbinings yn kaart te bringen, is út 'e sektor wei ferlet fan in goed oersjoch fan it oanbod, de meidoggers, de regionale sprieding en 'e ynfrastruktuer. Oars sein: wêr wurdt wat dien en mei wa?

Út 'e sifers docht bliken dat Fryslân ferlike mei oare provinsjes yn ferhâlding gâns musea (mei in soad tydlike eksposysjes), keunststromtes, boekwinkels en monuminten hat. De provinsje hat lykwols yn ferhâlding ta it oarepart fan it lân minder poadiumkeunstbedriuwen en -foarstellings, popfestivals en bibleteekfestigings. It resultaat is ûnder oare yn ferhâlding net folle teater- en bibleteekbesites. Boppedat is foar in Fries de ôfstân ta de kulturele foarsjennings relatyf grut. En de koroanakrisis hat ek effekt hân op 'e partisipaasjegraad, foaral by kanonike keunstfoarmen. Dêr stiet foaroer dat Friezen in soad boeken liene en lêze, en dat soks ûnder de koroanakrisis yn 2020 fierder omheech gie.

Sjogge wy spesifyk nei it kultueroanbod, dan falt op dat it omtinken foar Fryske taal en kultuer, krektlyk as Fryske talint(troch)ûntwikkeling, in wichtige rol spylje en útdagings biede foar de sektor. Dat hat te krijen mei de fraach: foar wa makkest kultureel oanbod? Út 'e sektor (en belied) wei is ferlet fan mear ynsjoch yn it kulturele ferlet fan 'e Fryske ynwenners, it (potinsjele) publyk en toerisme. Dy fraach slút oan by in lanlike rop om mear ynsjoch yn it publyk, lykas bygelyks ek wurke wurdt oan in lanlik gearwurkingsferbân foar publyksdata.¹ Der wurdt ek omtinken frege foar de

amateurkeunstsektor. Yn 2020 is sa'n 40 prosint fan 'e Friezen amateurkeunstbeoefener, en hat de provinsje de measte amateurkeunstferieningsan Nederlân neffens ynwenner rekkene. Amateurkeunst it dus in wichtich ûnderdiel fan it Fryske kulturele lânskip.

It oanlûken en behâlden fan minsken spilet njonken publyk ek by harren dy't arbeidzje yn of foar de sektor. Dan spylje ûnderwerpen lykas earlik beteljen (Fair Pay), ferhâlding ssp'ers en meiwurkers yn leantsjinst of beskikbere kapasiteit oan kultueramtners in grutte rol. Út 'e sifers docht bliken dat it tal foltiidsbanen yn 'e sektor en ek it tal selsstannigen relatyf leech is, wylst de wurkgelegenheid yn 'e sektor justjes heger is as yn oare provinsjes (1,5 prosint fan 'e folsleine wurkgelegenheid).

Op dit stuit besteget de provinsje Fryslân mear oan kultuer as oare provinsjes, ek neffens ynwenner rekkene – nei alle gedachten fanwege it wiidweidige programma om 'e Fryske taal hinne. En de Fryske gemeenten mei-inoar jouwe ek relatyf in soad út oan kultuer, yn totaal en neffens ynwenner. De haadstêd Ljouwert jout de ynwenner lykwols minder út as trochinoar yn in Nederlânske gemeente fan deselde grutte. In beskaat 'ûntskotsjen' fan finansiering is nijsgjirrich om te ûndersykjen, foaral as de positive njonkeneffekten fan 'e wurkgelegenheid yn 'e kulturele sektor op oare sektoaren meinommen wurde kinne.

Oer hoe't soks dan allegear in paad yn 'e Kultuermonitor Fryslân fine moat, en oan hokker easken oft de data foldwaan moatte, hawwe wy in koarte ynventarisasje makke. Wichtichste útgongspunten binne dêrby: mooglikheden om reflektearje te kinnen op 'e ynformaasje, en it setten fan sifers yn in Fryske kontekst.

¹ De [Taskforce Samenwerkingsverband Publieksdata](https://www.den.nl/onderwerpen/taskforce-publieksdata) (ûnder lieding fan DEN Kennisinstituut cultuur & digitale transformatie) ûndersiket hoe't de kennis en kunde oer publyksdata yn 'e kultuersektor fergrutte wurde kin: <https://www.den.nl/onderwerpen/taskforce-publieksdata>

Samenvatting

Fryslân kent een betrokken en verbonden cultuursector. Dit kenmerkt zich in de mienskip (of gemeenschapszin) en kwam zo ook tot uiting in de domeinoverstijgende samenwerkingen bij Culturele Hoofdstad in 2018. Om deze verbindingen zichtbaarder maken is er vanuit de sector behoefte aan een goed overzicht van het aanbod, de partners, de regionale spreiding en de infrastructuur. In andere woorden: waar vindt wat plaats en met wie?

In de cijfers zien we dat Fryslân in vergelijking tot andere provincies relatief veel musea (met veel tijdelijke exposities), kunstuimtes, boekwinkels en monumenten heeft. De provincie kent echter in verhouding tot de rest van het land minder podiumkunstbedrijven en -voorstellingen, popfestivals en bibliotheekvestigingen, wat resulteert in onder andere relatief weinig theater- en bibliotheekbezoeken. Bovendien is voor een Fries de afstand tot de culturele voorzieningen relatief groot. En ook de coronacrisis heeft effect gehad op de participatiegraad, met name bij de canonieke kunstvormen (zoals klassieke muziek, opera, toneel, ballet). Hier staat tegenover dat Friezen veel boeken lenen en lezen, en dat dit tijdens de coronacrisis in 2020 verder steeg.

Kijken we specifiek naar het cultuuraanbod, dat valt op dat de aandacht voor Friese taal en cultuur, evenals Friese talent(door)ontwikkeling een belangrijk rol spelen en uitdagingen bieden voor de sector. Dit hangt samen met de vraag: voor wie maak je cultureel aanbod? Vanuit de sector (en beleid) is er behoefte aan meer inzicht in de (culturele behoeften van) de Friese inwoners, het (potentiële) publiek en toerisme. Deze vraag sluit aan bij een landelijke roep om meer inzicht in publiek, zoals er bijvoorbeeld gewerkt wordt aan een landelijk samenwerkingsverband voor

publieksdata.² Ook wordt er aandacht gevraagd voor de amateurkunstsector. In 2020 is zo'n 40 procent van de Friezen amateurkunstbeoefenaar, en kent de provincie de meeste amateurkunstverenigingen van Nederland per inwoner, zo blijkt uit de Monitor Amateurkunst en de Verenigingsmonitor van het LKCA. Amateurkunst is dus een belangrijk onderdeel van het Friese culturele landschap.

Het aantrekken en behouden van mensen speelt naast publiek ook bij hen die werken in of voor de sector. Dan spelen onderwerpen als eerlijke betaling (Fair Pay), verhouding zzp'ers en medewerkers in loondienst of beschikbare capaciteit aan cultuurambtenaren een grote rol. Uit de cijfers blijkt dat het aantal voltijdsbanen in de sector en ook het aantal zelfstandigen relatief laag is, terwijl de werkgelegenheid in de sector iets hoger is dan in andere provincies (1,5 procent van de totale werkgelegenheid).

Momenteel besteedt de provincie Fryslân meer aan cultuur dan andere provincies, ook per inwoner – vanwege het uitgebreide programma rondom de Friese taal. En ook de Friese gemeenten gezamenlijk geven relatief veel uit aan cultuur, in totaal en per inwoner. De hoofdstad Leeuwarden geeft per inwoner echter minder uit dan gemiddeld in een Nederlandse gemeente van deze grootteklasse. Een zekere 'ontschotting' van financiering is interessant om te onderzoeken, zeker wanneer de positieve neveneffecten van de werkgelegenheid in de culturele sector op andere sectoren meegenomen kan worden. Over hoe dit dan allemaal een weg in de Kultuermeter Fryslân moet vinden, en aan welke eisen de data moeten voldoen hebben we een korte inventarisatie gemaakt. Belangrijkste uitgangspunten zijn hierbij: mogelijkheden om in en uit te zoomen op gegevens, en het plaatsen van cijfers in een Friese context.

² De Taskforce Samenwerkingsverband Publieksdata (onder leiding van DEN Kennisinstituut cultuur & digitale transformatie) onderzoekt hoe de kennis en kunde over publieksdata in de cultuursector vergroot kan worden. <https://www.den.nl/onderwerpen/taskforce-publieksdata>

1. Aanleiding, onderzoeksvraag en aanpak

“Keunst fergruttet it sosjaal kapitaal fan in mienskip. Mei oare wurden: kultuer hâldt in mienskip fitaal. Kultuer set ek driuwende fraachstikken op de wurklist. (...) Want kultuer is de humuslaach fan de mienskip. It jout soerstof oan ‘e geast.”

Zo sprak de Commissaris van de Koning in diens nieuwjaarstoespraak in 2021.³ Uit dit citaat blijkt de waarde die in Friesland aan cultuur gehecht wordt. Naast de waarde die ervaring van cultuur heeft gaat het ook om de kracht van cultuur om urgente zaken te agenderen en bij te dragen aan bredere opgaven in de samenleving, zoals eenzaamheid, laaggeletterdheid, of arbeidsparticipatie. Dit brede perspectief, waarbij zowel cultuur *an sich* gewaardeerd wordt als de effecten die cultuur buiten zichzelf teweegbrengt, sluit goed aan bij het concept van brede welvaart. Overheden door het hele land (Fryslân inclusief) omarmen dit concept, waarbij er ingezet wordt op een begrip van welvaart dat verder strekt dan het economische.⁴ De omgeving, de samenleving, en in het verlengde hiervan de culturele sector, dragen hier ook aan bij, zoals de provincie eveneens onderschrijft.⁵

Om bij te dragen aan dit idee van brede welvaart wil de provincie Fryslân zien of het mogelijk is om samen met verschillende Friese partners een brede cultuurmonitor op te zetten. Dit zo veel mogelijk langs de lijnen van de monitor *Waarde van Cultuur* zoals die in de provincie Noord-Brabant al enige jaren wordt uitgevoerd, de nulmeting voor een cultuurmonitor in de provincie Zeeland en de cultuurmonitor waarvan de provincie Gelderland onlangs de eerste editie publiceerde. Tegelijk wil men in de monitor ruimte

³ Naar: Provincie Fryslân (2021). Herstelmaatregelenpakket Lok op 1: ‘No en moarn’ deel II. “Kunst vergroot het sociaal kapitaal van een gemeenschap. Met andere woorden: cultuur houdt een gemeenschap vitaal. Cultuur zet ook urgente vraagstukken op de agenda. (...) Want cultuur is de humuslaag van de samenleving. Het geeft zuurstof aan de geest.”

voor thema’s op het gebied van cultuur (en taal) die eigen zijn aan de provincie Fryslân.

We hebben een inventarisatie gedaan van de bestaande behoeftes met betrekking tot monitoring en de beschikbaarheid van gegevens, waarvoor we vertegenwoordigers van culturele organisaties en ambtenaren van de provincie en gemeenten hebben gesproken. Zo sluit deze nulmeting voor de provincie Fryslân aan op lopende initiatieven en activiteiten in de provincie en verkennen we hoe deze onderdeel kunnen worden van een toekomstige cultuurmonitor. De inzichten uit de gevoerde gesprekken vullen we aan met reeds beschikbare kwantitatieve data om de relatieve positie van de provincie te tonen (benchmark). Die vergelijking maken we ook voor de cultuuruitgaven van Rijk, provincie en gemeenten in Fryslân.

De kracht van herhaald meten

Waarom een monitor? Een monitor biedt houvast voor cultuurbeleid op verschillende niveaus, van provinciaal tot (boven)lokaal. Op hoofdlijnen ontstaat een vergelijking met landelijke cijfers over cultuur tussen de verschillende provincies (de zogenaamde benchmark). Dit biedt de mogelijkheid om beleid te onderbouwen, steunen en toetsen met data. Door herhaling van metingen worden daarnaast trends zichtbaar. Zo kan op basis van feiten en cijfers inzicht gekregen worden in effecten van (beleids-)beslissingen, bijvoorbeeld op de cultuurparticipatie van inwoners. Op de onderwerpen waar er nog beperkte informatie is over de sector, kan een monitor helpen bij het agenderen en beleidsvorming verder stimuleren.

⁴ In de Monitor brede welvaart 2022 van het CBS wordt brede welvaart bekeken vanuit acht thema’s: subjectief welzijn, materiële welvaart, gezondheid, arbeid en vrije tijd, wonen, samenleving, veiligheid en milieu. Bekijk de monitor hier: <https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2022/20/monitor-brede-welvaart>

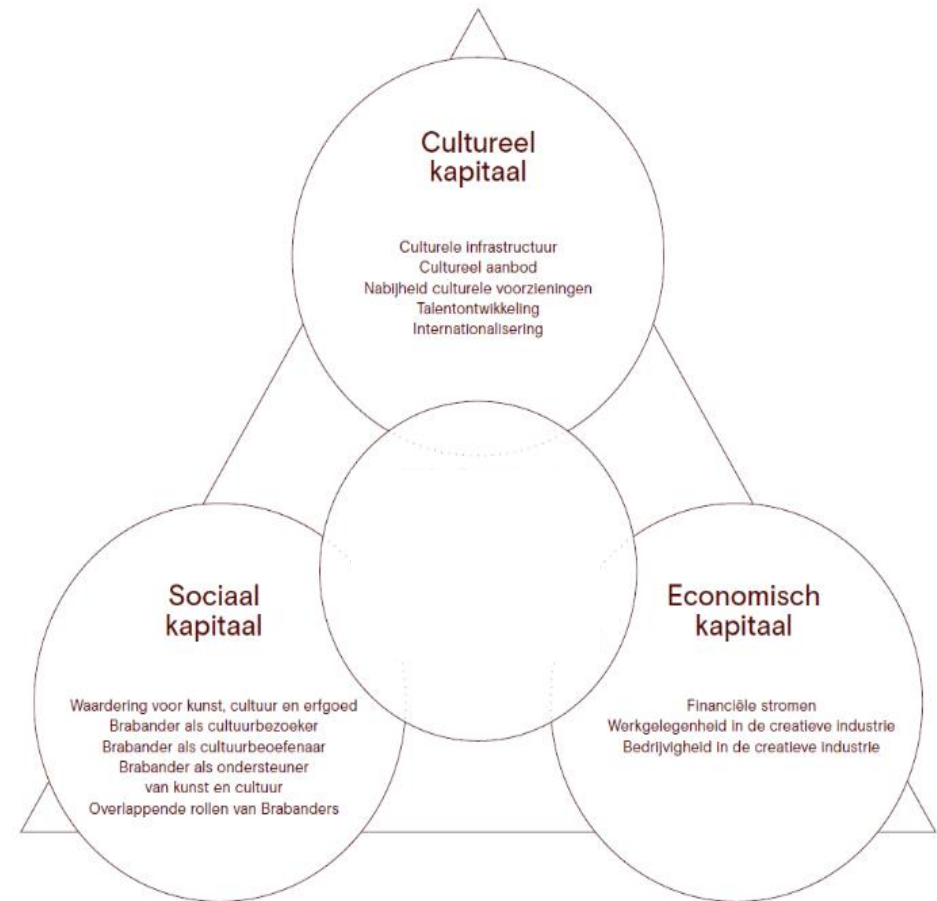
⁵ Idem.

Hiervoor moet een monitor niet alleen de waarde van cultuur in het sociaal-maatschappelijke en het economische domein in beeld brengen, volgen en duiden, maar ook de intrinsieke waarde van cultuur.

Achtergrond en de drie kapitalen

De belangrijkste vraag die centraal staat in deze nulmeting en in andere provinciale monitors zoals Waarde van Cultuur in Noord-Brabant is 'wat is de stand van de culturele ontwikkeling in de provincie, op dit moment en in de tijd (heden en verleden), in de ruimte (de provincie en de rest van het land), en in verhouding tot de sociaal-maatschappelijke en economisch-ruimtelijke domeinen?'

In antwoord hierop brengen we landelijke trends en ontwikkelingen in beeld die de inhoud van de culturele ontwikkelingen in een provincie (in dit geval Fryslân) mede vormgeven. Ook biedt de monitor ruimte voor verdieping en vernieuwing. Niet alleen schetsen we de 'state-of-the-arts' binnen een provincie op basis van (openbaar) beschikbare cijfers. We zoeken ook, samen met belanghebbenden in de provincie, naar mogelijkheden om zaken in beeld te brengen die niet eerder in beeld zijn gebracht, maar wel voorzien in een aanwezige kennisbehoefte en misschien ook specifiek zijn voor de provincie. De structuur van de monitor is gebaseerd op een essay van Hans Mommaas, voormalig wetenschappelijk directeur van het Tilburgse Telos, waarin hij een onderscheid maakt tussen drie kapitalen om de waarde van cultuur te duiden: het culturele, het sociale en het economische kapitaal.

Figuur 1: De drie kapitalen zoals geformuleerd door Hans Mommaas

Cultureel kapitaal gaat vooral over (de ontwikkelingen in) het culturele aanbod en de culturele organisaties: de eigenstandige waarde en dynamiek van kunst en cultuur. We zoomen in op culturele instellingen en organisaties in de provincie en op het culturele aanbod bij die organisaties. Het sociaal kapitaal gaat over de maatschappelijke betekenis van kunst en cultuur, de bijdrage aan het samenleven en de sociale cohesie: de aard en omvang en waardering van kunst en cultuur door bezoekers, beoefenaars, vrijwilligers/steunverleners staan centraal. Het economisch kapitaal van cultuur komt in beeld via de culturele bedrijvigheid en werkgelegenheid en financiële stromen in de sector. Voor elk van deze kapitalen wordt in de monitor naar indicatoren gezocht.

Het figuur met de kapitalen moet een voor Fryslân zo passend mogelijke invulling geven aan de monitor, waarbij we tegelijkertijd rekening houden met de vergelijkbaarheid met de Brabantse en Gelderse monitors: welke feiten, cijfers en (visies op) ontwikkelingen willen we per kapitaal in beeld brengen; welke zijn vergelijkbaar en welke specifiek Fries?

Leeswijzer

In deze publicatie presenteren we eerst de resultaten uit de inventarisatieronde onder de verschillende betrokkenen in het Friese culturele veld. Vervolgens geven we aan hoe Fryslân ervoor staat ten opzichte van landelijke cijfers door middel van de benchmark. Daarnaast kijken we ook naar de uitgaven aan cultuur van de verschillende overheidslagen. Tot slot komen we tot conclusies en aanbevelingen voor een vervolg. In de bijlage is de gespreksleidraad die gebruikt is bij de inventarisatie en een lijst met gesprekspartners te vinden, evenals een verantwoording van het benchmarkgedeelte.

2. Inventarisatieronde

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de inventarisatieronde gepresenteerd. Hiervoor zijn we in gesprek gegaan met beleidsmedewerkers van de provincie en verschillende Friese gemeenten, evenals met enkele beeldbepalende culturele organisaties in de provincie.⁶ We inventariseerden welke behoeften er zijn aan feiten en cijfers voor een cultuurmonitor. Centraal stonden vragen als: welke onderwerpen mogen niet ontbreken? Welke informatiebehoeften zijn er, bij wie en welke cijfers zijn hiervoor nodig?

In totaal zijn er 12 gesprekken gevoerd. De lijst met te benaderen potentiële gesprekspartners is samengesteld door de provincie Fryslân. Organisaties die verhinderd waren op het geplande gespreksmoment, hebben de mogelijkheid gekregen om alsnog hun gedachten per mail te delen met de onderzoekers. Vijf organisaties hebben hier gebruik van gemaakt.

Uit de gesprekken kwam een veelomvattend beeld, waarbij de uitkomsten veelal aansluiten bij mogelijke verklaringen die het Planbureau Fryslân gevonden heeft voor de zogeheten ‘Friese paradox’. Die paradox houdt in dat het de inwoners van Fryslân economisch gezien minder voor de wind gaat, terwijl ze wel hoog scoren op veel indicatoren van welzijn. Elementen die kenmerkend voor Fryslân lijken te zijn en die bijdragen aan dit welzijn passeren op verschillende plekken in deze inventarisatie de revue. Bijvoorbeeld de waardering van rust en ruimte (en verbondenheid met het landschap), de sterke sociale samenhang (mienskip), de Friese taal en cultuur en het belang dat gehecht wordt aan autonomie (in dit onderzoek: zelfvoorzienendheid).⁷ Voor het overzicht hebben we de informatie geclusterd onder de drie kapitalen (cultureel, sociaal en economisch), die we elk hieronder toelichten.

⁶ De gespreksleidraad en lijst met gesprekspartners is in de bijlage te vinden.

2.1 Cultureel kapitaal

Uit de gesprekken hebben we vier kernthema’s gedestilleerd die betrekking hebben op het culturele kapitaal: gemeenschapszin, samenwerkingen, regionale spreiding en maatschappelijke opgaven. Dit viertal thema’s is tekenend voor de eerder omschreven eigenheid van de provincie Fryslân en diens *mienskip*. Daarmee laten deze thema’s ook de behoeften zien van de gesprekspartners voor toekomstige monitoring.

‘Mienskip’ (gemeenschapszin)

Er wordt in Fryslân vaak vanuit de gemeenschap georganiseerd, zowel in amateurkunst als in het professionele circuit. Het samen maken van kunst – in harmonie met de natuur en natuurlijke omgeving – wordt gezien als iets typisch Fries en is bepalend voor het florerende buitenevenementenleven. Er ligt een kracht in dit zelforganiserende vermogen van de Friese culturele sector – men weet elkaar goed en snel te vinden. Tegelijkertijd geven gesprekspartners aan dat dit ook aandachtspunten met zich meebrengt. Het inhuren van bekenden resulteert soms in ‘houtje-touwtje’-oplossingen, waar een (externe) professional een betere oplossing had geboden. Daarnaast is de gemeenschapszin ook bepalend voor de verbreding (of wens hiertoe) van het begrip cultuur en de gesubsidieerde infrastructuur. Domeinoverstijgende kunsten (waarbij creatieven uit verschillende disciplines samenwerken) en nieuwe vormen van cultuur vinden nu nog moeilijk hun weg in het bestel, volgens de gesprekspartners. Het zou volgens hen hierbij kunnen helpen om een goed overzicht van het aanbod en de infrastructuur te hebben. In andere woorden: waar vindt wat plaats? Dit laatste punt hangt samen met het kernthema regionale spreiding (zie onder).

⁷ Planbureau Fryslân, 2020. De Friese paradox – eerste verklaringen.
<https://www.planbureau Fryslan.nl/publicaties/de-friese-paradox-eerste-verklaringen/>

Samenwerkingen

De gemeenschapszin zien we ook duidelijk terug in het aantal samenwerkingen binnen de provincie. Deze zijn vaak per sector of per regio gegroepeerd. Zo werd Directie Overleg Leeuwardense Culturele Instellingen (DOLCI) regelmatig genoemd, evenals We The North (met daarbij onder andere Hit the North, Station Noord, Up North voor hiphop- en popcultuur). Of samenwerkingsverbanden als de Museumfederatie Fryslân, het Overleg Cultuurambtenaren van Friese cultuurambtenaren, het overleg tussen cultuurwethouders, het landelijke Hermesnetwerk voor cultuurambtenaren en de VNG-fora binnen de grootteklasse van de betreffende gemeente. Ook wordt er samengewerkt met onderwijsinstellingen, tussen organisaties in de podiumkunstensector onderling (op projectbasis en organisch ontstaan), in een EU-overleg rondom minderheidstalen en in de Vereniging Openbare Bibliotheken (VOB). Dit rijtje is niet uitputtend.

Toch werd het vaakst Leeuwarden Culturele Hoofdstad van Europa 2018 genoemd als een zeer succesvol samenwerkingsmoment, waarbij lef werd getoond en er veel discipline-overstijgende partnerschappen ontstonden. De gehele provincie als culturele hoofdstad heeft volgens de gesprekspartners veel betekend voor de culturele sector, en het is nu zaak om de samenwerkingen die eruit voort zijn gekomen te bestendigen. Het programma Arcadia is hiervoor opgericht, met als doel de ervaringen, netwerken en projecten die in 2018 zijn ontstaan, te gebruiken om Fryslân sterk en duurzaam te houden.⁸ Een aantal deelnemers geeft aan dat de organische verbindingen en samenwerkingen mede door corona in verval zijn geraakt. Een vraag die door een gesprekspartner opgeworpen werd is om een netwerkanalyse uit te voeren van culturele spelers op verschillende schaalniveaus. Waar liggen hiaten of opereren cultuurorganisaties 'solo'? Daarnaast is men benieuwd naar het nalatenschap van Culturele Hoofdstad 2018 (en Arcadia): zien we blijvende effecten binnen en buiten de sector, op

⁸ Lees hier meer over Arcadia: <https://arcadia.fl/over/missie-visie/>

cultureel, sociaal en economisch vlak?

Regionale spreiding

De regionale spreiding van (subsidies aan) culturele organisaties die binnen het landelijke en provinciale cultuurbeleid nagestreefd wordt, heeft volgens de gesprekspartners een belangrijke invloed op het Friese culturele veld. Deze nadruk op spreiding wordt enerzijds als een kracht ervaren, anderzijds soms een kwestie van 'vinkjes zetten'. De kracht komt hierbij voort uit het meer betrekken van alle inwoners bij cultuur. Met 'vinkjes zetten' bedoelen de gesprekspartners dat het ervaren wordt als een 'moetje' van de landelijke overheid om rekening te houden met de culturele activiteiten elders in het land, zonder dat het een intrinsieke motivatie is. In een toekomstige monitor zien de gesprekspartners graag de regionale spreiding van cultuuraanbod visueel (interactief) weergegeven en aangevuld met context en duiding. Zoals een gesprekspartner het verwoordde: "Wat gebeurt er van gehucht tot Leeuwarden, en wat betekent dit voor onze inwoners?" Het mappen van de infrastructuur is een startpunt, maar vervolgens is de vraag wat de patronen die hieruit naar voren komen betekenen. Wat kan en wil je hiermee als provincie, gemeente of culturele instelling? Nadrukkelijk wordt hierbij ook de kracht van het netwerk van de ondersteuningsinfrastructuur aangestipt. Het belang van regionale spreiding is verbonden aan maatschappelijke thema's.

Maatschappelijke opgaven

Weten welke activiteiten waar plaatsvinden (aanbod en infrastructuur), geeft nog geen inzicht in de inhoud en focus van de programmering of kunsten zelf. Verschillende maatschappelijke thema's werden hierbij genoemd, zoals diversiteit, het Friese landschap en het behoud en de verspreiding van de Friese taal of talentontwikkeling. Gesprekspartners zijn benieuwd naar wat waar inhoudelijk gebeurt. Tegelijkertijd merkte een gesprekspartner op dat de culturele sector als geheel ook uit mag gaan van

de eigen waarde, en deze niet altijd hoeft uit te drukken in andere maatschappelijke waarden.

Aandacht voor de Friese taal en cultuur

De gesprekspartners zijn over het algemeen zeer geïnteresseerd in de combinatie van de Friese taal en verschillende cultuuruitingen. Wel wordt de vraag opgeworpen hoe om te gaan met het gebruik en het behoud ervan. Zo zijn er uitdagingen voor organisatoren van Friestalige cultuuruitingen (waar de gesprekspartners aangeven dit als een relatief klein potentieel publiek te ervaren), en vraagt men zich af hoe (beleidsmatig) aandacht te kunnen geven aan de Friese taal zonder deze te isoleren van de rest van de culturele sector.

Talent(door)ontwikkeling en braindrain

In de Friese culturele sector leven volgens de gesprekspartners grote zorgen over talentontwikkeling en talent*door*ontwikkeling. Zoals een respondent het verwoordt: “*Hoe houden we de makers overeind, in leven, en Fries?*”. Anderen geven aan dat het bij talentontwikkeling moet gaan om zowel ondersteunend personeel als uitvoerende makers. Het is lastig is om personeel te vinden, en geïnteresseerden vertrekken naar opleidingsplekken buiten de provincie. Gevraagd is om de opleidingsmogelijkheden in de provincie, redenen tot vertrek, en het culturele vestigingsklimaat onder de loep te nemen. Hierbij wordt aandacht gevraagd voor zowel jongeren als makers en ondersteuners die jong in hun praktijk zijn. Een overkoepelende vraag is hoe de talentontwikkelingsketen in Fryslân in elkaar zit en functioneert. Het risico wordt eveneens gesignaleerd dat veel professionals vanuit de Randstad geïmporteerd worden op projectbasis, maar dat zij zichzelf niet in Fryslân willen vestigen.

2.2 Sociaal kapitaal

Bij het sociale kapitaal staan de (potentiële) bezoeker en beoefenaar van cultuur centraal. Er is bij de gesprekspartners zowel een behoefte aan kennis over de (niet-)bezoekers van cultuur, als een meer algemene behoefte aan inzicht in de demografische gegevens van de Friese inwoners. Aanvullend heeft men behoefte aan informatie over de amateurkunstsector.

Friese inwoners en hun cultuurbehoeften

De gesprekspartners zouden graag meer inzicht krijgen in de bevolking en -bevolkingssamenstelling van hun verzorgingsgebied. Dit gaat dan vooral om sociaal-demografische gegevens zoals als leeftijd, opleidingsachtergrond of inkomen. Maar ook zaken zoals reisbereidheid (hoe verhoudt dit zich tot versoberende OV-netwerken), bestedingsoverwegingen (afwegingen in de uitgaven) of de vaardigheid en interesse in de Friese taal worden als kennisbehoeften genoemd. Sommigen vragen ook aandacht voor jongeren en jongerencultuur: wie zijn de jongeren, wat vinden zij belangrijk en hoe kunnen we de cultuursector aantrekkelijk(er) maken en houden voor deze groep? Ook worden de regionale invloeden benadrukt, zoals we ook zagen bij het culturele kapitaal: verschillen de behoeften afhankelijk van de mate van verstedelijking?

De Friese (niet-)bezoeker

Vervolgens spelen de vragen: wie van de Friezen bezoekt reeds cultuur, wie (nog) niet en waar ligt de potentie voor het aantrekken van nieuwe bezoekers? Behoeft is er bij alle gesproken partijen aan inzicht in de motivaties, drempels en (demografische) kenmerken van het (niet-)publiek. Als inspiratiebron wordt ook de [Atlas voor Afgehaakt Nederland](#) genoemd.

De verwachting is dat de coronabeperkende maatregelen van de afgelopen jaren ook hun weerslag hebben op het gedrag, de wensen en behoeften van de huidige en toekomstige bezoekers. Gesprekspartners vragen zich af of andere waarden belangrijker zijn geworden in de afwegingen om wel of geen cultuur te bezoeken. Denk bijvoorbeeld aan gezondheidsoverwegingen bij het uitgaan of onzekerheid over de doorgang van evenementen. De gesprekspartners geven aan dat hun indruk is dat men nu later kaarten koopt dan voorheen, en dat de vrijdag- en zaterdagavond als uitgaansavonden uit de gratie zijn geraakt. Deze zorgen komen overeen met het landelijke beeld. Zo blijkt uit de landelijke Cultuurmonitor dat ook na de heropening van de theaters in het voorjaar van 2022 de terugkeer van het publiek moeizaam op gang kwam, en de voorverkoop voor seizoen 2022-2023 ver achterbleef op het niveau van voor corona.⁹ Onderzoek van het Nationaal Theaterfonds liet bovendien zien dat deze terughoudendheid vooral zit in de onduidelijkheid of concerten en voorstellingen doorgaan. Voor ouderen blijken gezondheidsrisico's vaak een rol spelen, en voor jongeren de kosten.¹⁰ Vanuit de gesprekspartners zou meer Friese context en data hierover gewenst zijn.

Bezoekers van buiten Fryslân en onbewust publiek

De Friezen zijn natuurlijk niet de enige bezoekers van het Friese culturaanbod. Inwoners van heel Nederland én daarbuiten bezoeken volgens onze gesprekspartners immers ook het Friese landschap, Kletterdei of het Fries Museum. In 2018 toen de provincie en hoofdstad Leeuwarden de Culturele Hoofdstad van Europa was trok het toerisme alleen maar verder aan. De vragen die gesprekspartners opwerpen zijn: “Wie zijn deze toeristen en waar komen ze vandaan?”

⁹ Van Haeren en Michael, 2022. Cultuurmonitor: domein Podiumkunsten. <https://www.cultuurmonitor.nl/domein/podiumkunsten/>

¹⁰ Beerda. 2022. Toekomstperspectief theaterbezoek in coronatijd; resultaten 1^e onderzoek. In opdracht van het Nationaal Theater Fonds. <https://nationaaltheaterfonds.nl/wp-content/uploads/sites/3/2022/04/220310-Rapportage-Nationaal-Theater-Fonds-meting-1.pdf>

Naast de toeristen zijn er ook nog de mensen die in aanraking komen met kunst en cultuur, maar die niet (bewust) publiek zijn. Veel culturele organisaties verhouden zich tot maatschappelijke opgaven. Zo noemen de gesprekspartners onder andere festivals die met statushouders werken, projecten in samenwerking met mbo-studenten of partnerschappen met gezondheidszorginstellingen. De gesprekspartners willen dan ook meer inzicht in deze doelgroepen en de effecten van dergelijke interventies.

Aandacht voor de amateurkunstsector

Tot slot geven de gesprekspartners aan behoefte te hebben aan informatie over verschillende aspecten van de amateurkunstensector. Zo signaleren zij dat de bestuurskracht van verenigingen afneemt, lijken er steeds vaker overgangen gemaakt te worden naar omni-verenigingen, spelen er zorgen rondom energierekeningen van verenigingen, lijkt het alsof verenigingen het lastig vinden om verschillende regelingen te vinden, en is tot slot soms onduidelijk hoeveel (geregistreerde) verenigingen nu daadwerkelijk actief zijn. Veel van deze zorgen zijn gestoeld op informatie uit de verschillende netwerken waar de gesprekspartners zich in begeven, maar men vraagt zich af of dit ook echt zo is. Bij de verschillende overheden en ondersteunende organisaties leeft daarnaast nog een behoefte aan meer informatie over informele gezelschappen, omdat zij nu niet altijd goed in beeld zijn. Ook bijzondere samenwerkingen in de amateurkunst, zoals iepenloftspullen¹¹, zijn volgens gesprekspartners het onderzoeken meer dan waard voor de culturele én sociale betekenis ervan.

¹¹ Een openluchtspel (Fries: iepenloftspul) is een toneelvoorstelling in de open lucht die voor, door en met de hele gemeenschap gemaakt wordt. Deze vorm van theater is kenmerkend voor Fryslân, en een traditie in veel dorpen in de provincie.

2.3 Economisch kapitaal

Wanneer we de kennisbehoeften van het economische kapitaal bespreken komen er vanuit de gesprekspartners twee aspecten duidelijk naar voren: arbeidsmarkt en geldstromen. Hieronder elk kort toegelicht.

Arbeidsmarkt

In de gesprekken hierover ging het vooral over de werkgelegenheid en het aantrekken en vasthouden van deskundige makers en ondersteuners. Hierbij is men ook geïnteresseerd in de *spin off* van de werkgelegenheid in de culturele sector op breder gebied (zowel geografisch gezien als in andere, aanverwante sectoren zoals bij leveranciers). Hoe zorgt werkgelegenheid in de culturele sector voor meer werkgelegenheid in andere sectoren?

Ter context: waar we landelijk al zagen dat het aantal zelfstandigen in de deelsector 'Kunsten en cultureel erfgoed' toenam met 75 procent tussen 2010 en 2021 (CBS 2023 en de landelijke Cultuurmonitor), bleek ook dat de groei het grootst was bij de kunstenaars (zie ook de monitor [Kunstenaars en werkenden in overige creatieve beroepen](#)). De gesprekspartners geven aan behoefte te hebben aan Friese context, in het specifiek over de verhoudingen tussen zzp'ers en mensen in loondienst. Daarnaast wordt opgemerkt dat niet iedere (beeldend) kunstenaar ingeschreven is als zzp'er, maar hier wel graag zicht op komt.

In het verlengde hiervan wil men graag weten in hoeverre er in Fryslân volgens de Fair Practice Code betaald wordt, en hoe de tarieven zich verhouden tot die uit de rest van het land. Dat het onderwerp van Fair Practice en Fair Pay leeft in de Friese cultuursector bleek volgens gesprekspartners ook uit een goedbezochte bijeenkomst hierover, eind 2022. De Code Diversiteit en inclusie en de Governance Code Cultuur worden ook genoemd als onderwerp van interesse.

Tot slot loopt de beschikbare capaciteit aan ambtenaren bij de verschillende gemeenten in de provincie Fryslân enorm uiteen. Dit heeft als resultaat dat ook de uitvoerigheid van het beleid verschilt. Een interessant onderwerp om nader te onderzoeken zou de (organisatie)kracht van het openbaar bestuur in de Friese culturele sector zijn.

Geldstromen

Wat zijn de verhoudingen tussen de subsidiestromen vanuit de Basisinfrastructuur (BIS) van het Rijk, fondsen, provincie en verschillende gemeenten richting Fryslân? En hoe is dit verdeeld per sector en naar hoofd van de bevolking? Die vragen spelen bij de gesprekspartners. De wens is om inzichtelijk te krijgen hoe de verschillende gelden lokaal terecht komen.

In aanvulling hierop is men ook geïnteresseerd in een zekere 'ontschotting' van financiering. Zijn er financieringsstromen die vanuit andere sectoren aangeboord kunnen worden? Bijvoorbeeld vanuit het sociaal domein voor eenzaamheid of voor verenigingen, vanuit gezondheid/preventie voor besparingen op ziektekosten, of voor integratiewerk en digitale geletterdheid? En gebeurt dit nu al? Dit idee hangt nauw samen met brede welvaart: cultuur draagt bij aan de gezondheid en het welzijn van mensen, aan sociale cohesie en intercultureel begrip. Vooralsnog wordt cultuur vooral bekeken vanuit de economische waarde (wat levert een cultuurbezoeker op voor de stad, denkend aan hotelovernachting, kopje koffie bij de lokale bakker, et cetera). In context van de brede welvaart zouden misschien ook andere investeringen in cultuur gedaan kunnen worden. Onder de gesprekspartners was dit een populair onderwerp van gesprek.

2.4 Databehoeften

Los van de hierboven besproken meer kwalitatieve vragen hebben de gesprekspartners ook wensen met betrekking tot data, datastructuren en -gebruiken. Deze zijn uiteraard bepalend voor de manier van data verzamelen, ontsluiten en presenteren. Ten eerste, waar worden data (idealiter) voor gebruikt? Dit antwoord is tweeledig volgens de gesprekspartners:

- Als middel voor culturele organisaties om het gesprek aan te gaan met overheden en fondsen
- Als voeding voor de beleidscyclus (van overheden en culturele organisaties), zowel vooraf als sturingsinstrument als achteraf als evaluatie-instrument

Het doel van monitoring en dataverzameling is om de effecten van het gevoerde beleid op de samenleving in beeld te brengen.

Om dit doel te bereiken zijn er volgens de gesprekspartners een aantal dingen nodig:

- De data moet inzichten bieden op regionaal niveau (inzoomen)
- De data moet structureel en actueel zijn
- Data moet in Friese context beschikbaar zijn. Vaak vindt men nu landelijke cijfers (via bijvoorbeeld de Boekmanstichting, het Fonds Podiumkunsten of onderzoeken die voorheen door het Sociaal Cultureel Planbureau uitgevoerd werden, zoals de Vrijetijdsomnibus) maar dan is het soms onduidelijk hoe deze cijfers zich verhouden tot de Friese situatie
- Er is behoefte aan heldere definities en operationaliseringen van de gebruikte begrippen
- De data moet geïllustreerd (kunnen) worden met concrete voorbeelden en cases
- Aandacht voor de ‘zachte’ waarden van cultuur en een goede balans van kwalitatief en kwantitatief onderzoek

De vraag rest dan ook hoe er momenteel al gewerkt wordt met data en welke rol deze in het huidige beleid spelen. In de provincie wordt er nu over het algemeen al behoorlijk wat gebruik gemaakt van onderzoek in beleid en bij culturele organisaties, al verschilt dit aanzienlijk tussen de verschillende sectoren. Voor regionale cijfers kijkt men vaker richting het Planbureau Fryslân of Fryslân Data, maar deze partijen hebben niet altijd de informatie die verlangd wordt van de gesprekspartners. In de podiumkunstensector specifiek wordt er ook veel onderzoek uitgevoerd naar het eigen publiek. Zo maakt men bijvoorbeeld – net als veel organisaties elders in het land – gebruik van doelgroepsegmentatiesystemen als Whize (voorheen Mosaic). Vanuit zowel de podiumkunsten als andere cultuurdomeinen is er de behoefte om ook deze publiekscennis breder te trekken.

3. Benchmark

In dit hoofdstuk geven we een overzicht van de positie van de provincie Fryslân tussen andere provincies op uiteenlopende indicatoren in het cultureel, sociaal en economisch kapitaal. De benchmark is dus een vergelijkend onderzoek van provinciale gegevens. Hiervoor hebben we meerdere bronnen geraadpleegd: het CBS (met een eigen nabewerking bij de microdata over bedrijvigheid en werkgelegenheid), CentERdata (het LISS-panel), kennisinstututen zoals de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE) en het Landelijk Kenniscentrum voor Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA), branche-, beroeps- en vakorganisaties zoals die voor poppodia, bioscopen en bibliotheken (VNPF, NVBF en KB). Het Ministerie van OCW heeft een overzicht gemaakt van alle culturele instellingen die in de periode 2017-2020 en 2021-2024 uit de BIS en via de zes Rijkscultuurfondsen subsidie hebben ontvangen.¹²

De cijfers gaan voornamelijk over de periode 2017-2021. In enkele gevallen hebben we al cijfers over 2022. De cijfers sluiten aan bij en vullen aan op de Regionale Cultuurmonitor van de Boekmanstichting. Er is een afzonderlijke Excel-file met alle cijfers beschikbaar. Hieronder vatten we zeer kort samen per kapitaal en geven we in figuren de opvallendste statistieken weer.

Als we het over hoog/veel of laag/weinig hebben, bedoelen we respectievelijk meer of minder dan je zou verwachten voor een provincie die qua inwonertal in Nederland (ultimo 2021) op de achtste plaats staat tussen de twaalf provincies. Als vuistregel hanteren we dat hoog of veel de eerste tot en met de derde plaats (eerste drie) is tussen de twaalf provincies; laag of weinig als dat de tiende tot en met twaalfde plaats is (laatste drie). Een (hoge of lage) middenmootpositie ligt tussen de vierde en negende plaats. De plaats van Fryslân in de rangorde van provincies over de tijd heen, is in de afbeeldingen

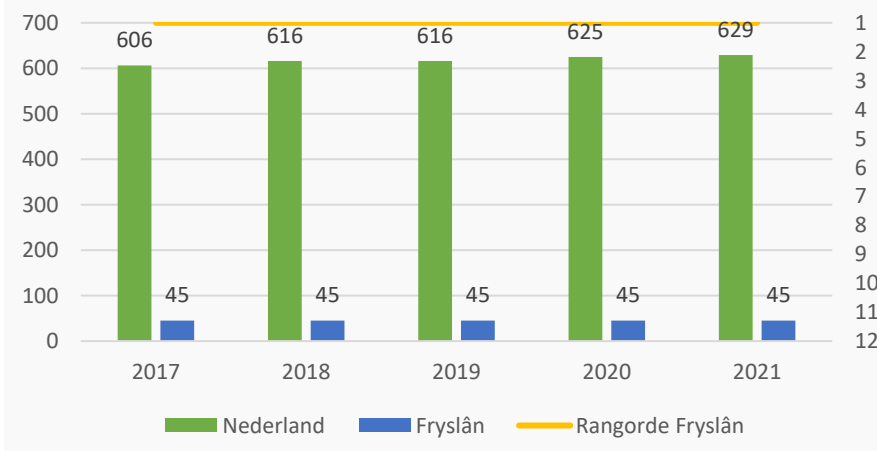
¹² Met de BIS bedoelen we de Basisinfrastructuur. De zes Rijkscultuurfondsen zijn het Fonds Podiumkunsten, het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, het Mondriaan Fonds, het Filmfonds, het Nederlands Letterenfonds en het Fonds voor Cultuurparticipatie.

weergegeven door de gele lijn, met op de rechter-as de positie tussen de andere provincies.

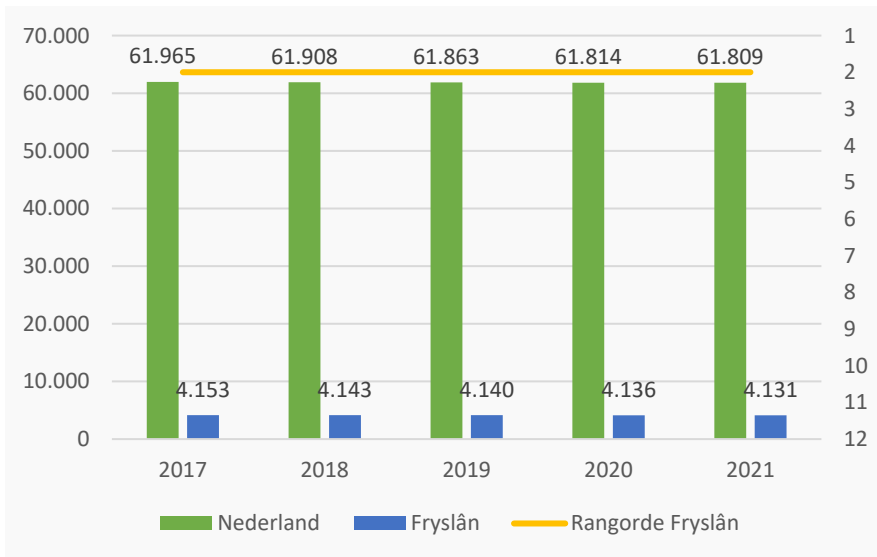
3.1 Cultureel kapitaal

Culturele infrastructuur – relatief veel beeldende kunst, erfgoed en boekwinkels; podiumkunsten en bioscoopcapaciteit minder aanwezig

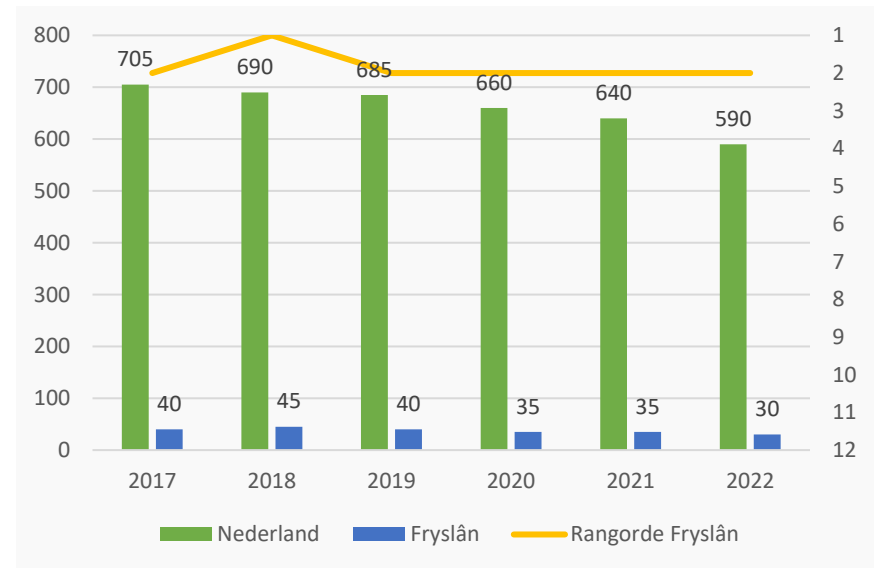
Fryslân kent in verhouding tot de andere elf provincies relatief veel musea, kunstgaleries en expositieruimten, boekwinkels, rijksmonumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten per hoofd van de bevolking. Daarentegen zijn er relatief weinig podiumkunstbedrijven en -organisaties, bioscoopdoeken en bioscoopstoelen (de capaciteit van bioscopen), popfestivals en bibliotheekvestigingen in Fryslân. Voor wat betreft kunstuitleencentra, theaterzalen, bioscopen, popfestivals en bibliotheken neemt de provincie een middenpositie in. Er zijn best wat bioscopen in de provincie, maar die hebben een beperkte capaciteit. In deze benchmark zijn cijfers over bioscopen inclusief filmhuizen. Bibliotheekvestigingen zijn exclusief servicepunten geteld.

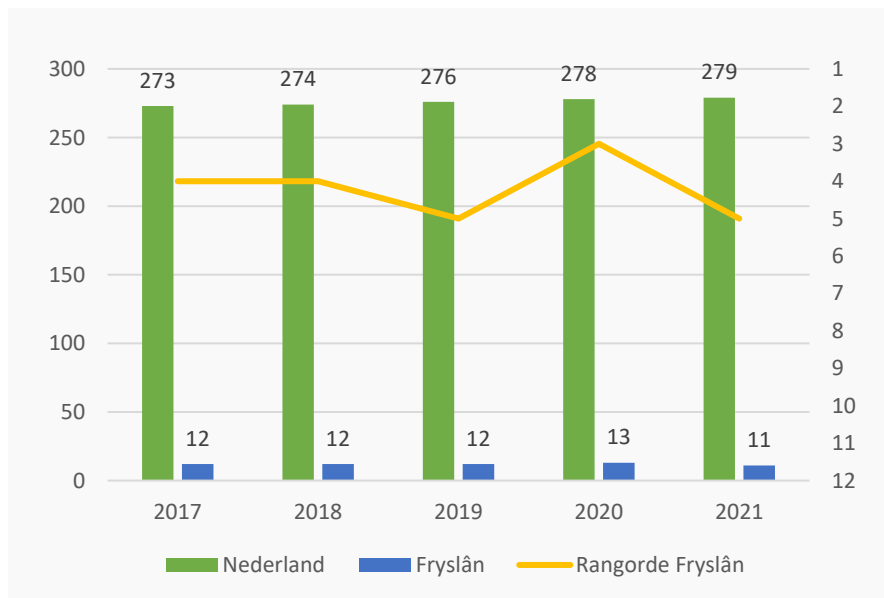
Figuur 2: Aantal musea in Nederland en Fryslân en de rangorde van Fryslân, 2017-2021.

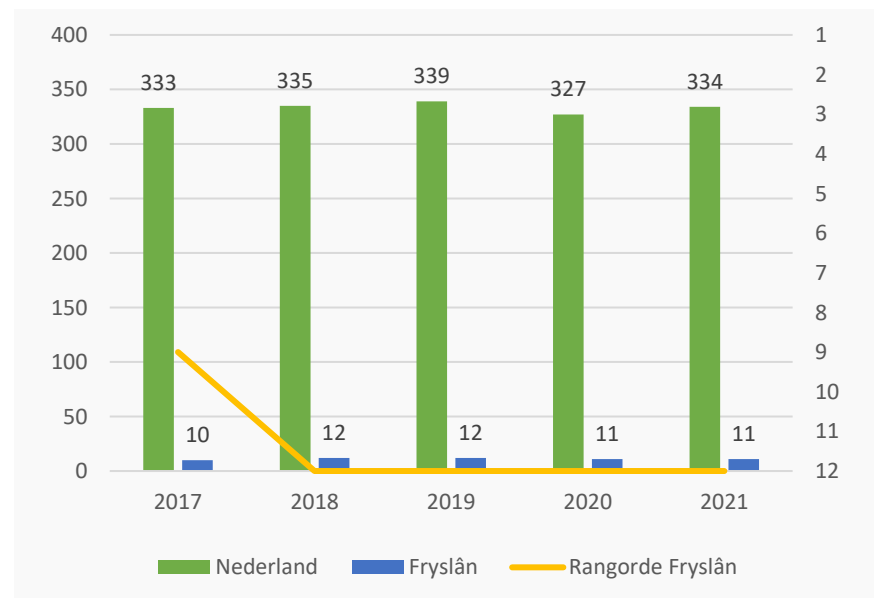
Figuur 4: Aantal Rijksmonumenten in Nederland en Fryslân en de rangorde van Fryslân, 2017-2021.

Figuur 3: Aantal boekwinkels in Nederland en Fryslân en de rangorde van Fryslân, 2017-2021.

Figuur 5: Aantal bioscopen in Nederland en Fryslân en de rangorde van Fryslân, 2017-2021.

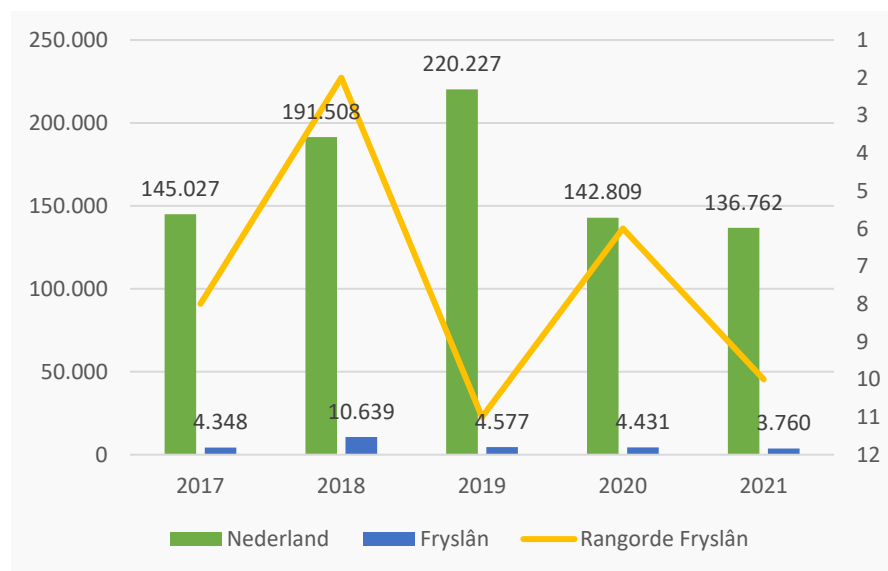

Figuur 6: Aantal podiumkunstbedrijven en -organisaties in Nederland en Fryslân en de rangorde van Fryslân, 2017-2021.

Cultureel aanbod – veel exposities in musea en omvangrijke bibliotheekcollectie, verder gemiddeld

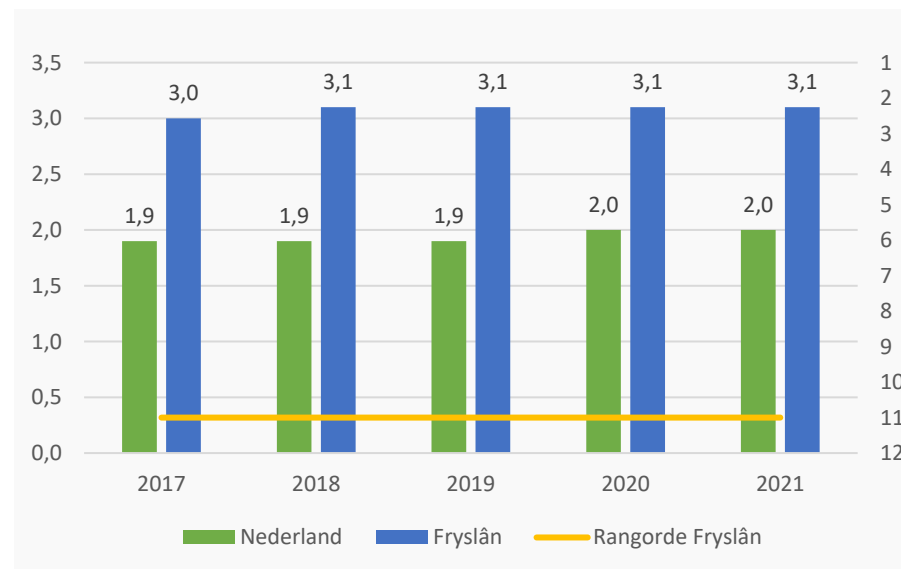
Fryslân heeft veel tijdelijke exposities in musea, en ook de omvang van de bibliotheekcollecties is relatief groot. Op alle andere vlakken neemt de provincie een middenpositie in (bijvoorbeeld bij theatervoorstelling) of zelfs een relatief lage positie (zoals bij het aantal cabaret- of kleinkunstvoorstellingen). Het aantal activiteiten van Friese bibliotheken varieert enorm: er is geen stabiel beeld of dit nu relatief weinig of veel activiteiten zijn vergeleken met bibliotheken in ander provincies.

Figuur 7: Aantal activiteiten in bibliotheken in Nederland en Fryslân en de rangorde van Fryslân, 2017-2021.

Nabijheid voorzieningen – culturele voorzieningen relatief ver weg, waarschijnlijk vanwege lage bevolkingsdichtheid

In Fryslân liggen culturele voorzieningen stevast op grotere afstand dan in andere provincies, of dat nu gaat om musea, bioscopen, poppodia of bibliotheken. Dit is ook niet verrassend gezien het Friese landschap: na provincie Drenthe heeft Fryslân de laagste bevolkingsdichtheid. Ter vergelijking: in Zuid-Holland wonen in 2022 1391 mensen per km², in Fryslân 196.¹³

Figuur 8: De nabijheid van bibliotheken in kilometers, in Nederland en Fryslân en de rangorde van Fryslân, 2017-2021.

¹³ CBS, 2022. Regionale kencijfers Nederland.
<https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/70072ned/table?ts=1676291431646>

Talentontwikkeling – relatief veel hbo-bacheloropleidingen, andere onderwijstypen minder vertegenwoordigd

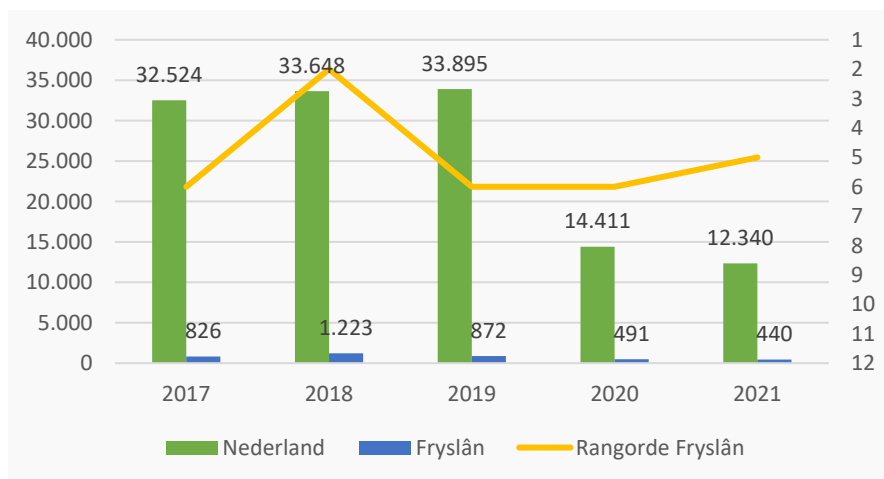
Fryslân neemt een hoge middenpositie in als het gaat om culturele opleidingen op hbo-bachelorniveau (plek 5) en een lage als het gaat om culturele opleidingen op het niveau van hbo-master (steeds plek 9). Fryslân kent geen culturele wo-bachelor of wo-masteropleidingen, net als enkele andere provincies. De stand van zaken op het gebied van mbo-opleidingen is maatwerk dat voor deze nulmeting nog niet is uitgevoerd.

3.2 Sociaal kapitaal

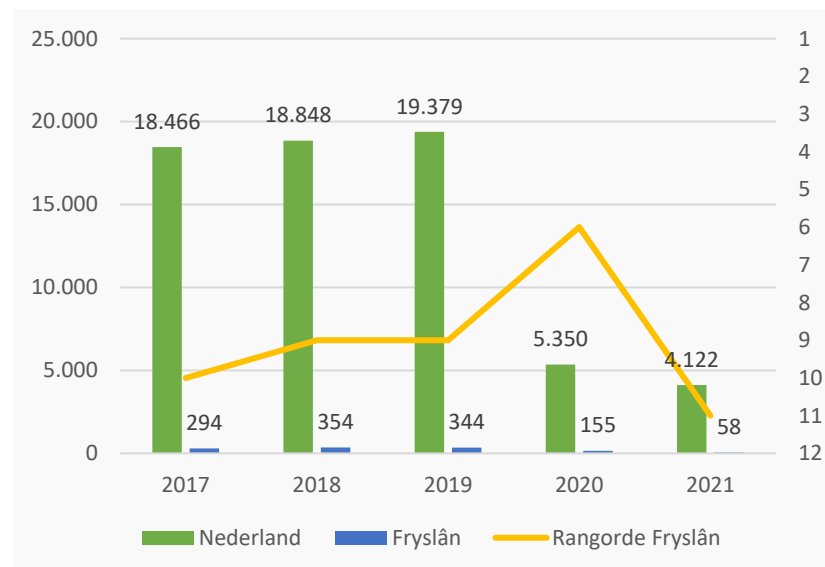
Passieve cultuurdeelname – veel uitleningen en museumbezoeken, minder podiumkunstbezoek.

Wat betreft uitleningen van bibliotheken scoort Fryslân relatief hoog (eerder zagen we ook al een relatief grote collectie), terwijl het aantal lidmaatschappen van bibliotheken relatief laag is. Middenmoot is de score op museumbezoeken. Op veel andere indicatoren heeft de provincie een relatief laag aantal bezoeken: aan voorstellingen podiumkunst (totaal en verdeeld naar type), bioscoopbezoeken en bibliotheekbezoeken.

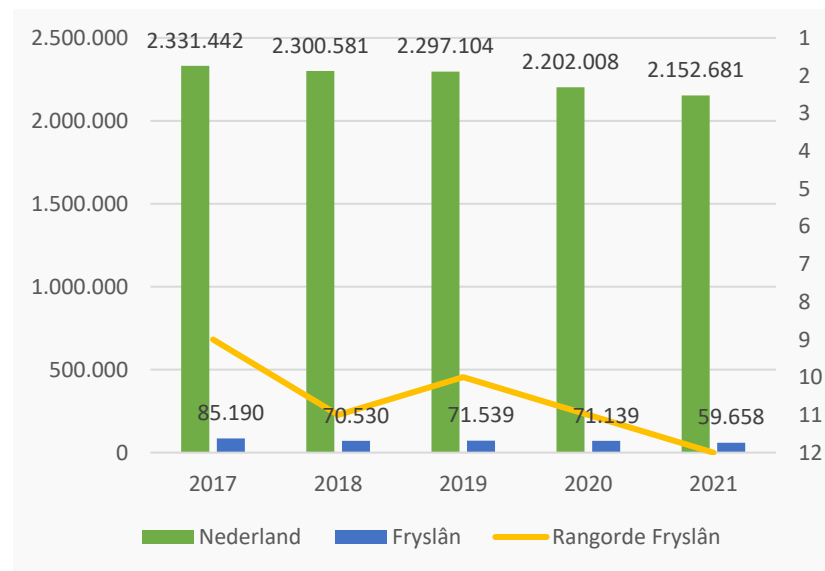
Eerder zagen we al bij het cultureel kapitaal dat de infrastructuur en het aanbod van podiumkunsten en film relatief gering is, dus lagere bezoekcijfers zijn dan in lijn met de verwachtingen. Wel valt op dat Fryslân in het eerste coronajaar 2020 het bezoeken aan theatervoorstellingen en dansvoorstellingen in de provincie minder hard daalt dan in sommige andere provincies (wat zich uit in een hogere positie ten opzichte van de andere provincies in dat jaar).

Figuur 9: Aantal museumbezoeken in Nederland en Fryslân en de rangorde van Fryslân, 2017-2021. Aantallen x 1.000.

Figuur 10: Aantal bezoeken aan podiumkunstvoorstellingen in Nederland en Fryslân en de rangorde van Fryslân, 2017-2021. Aantallen x 1.000.

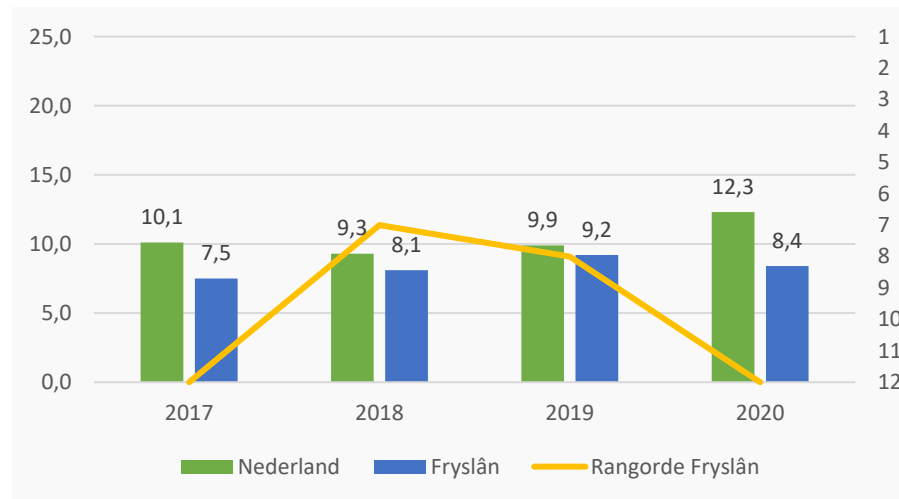
Figuur 11: Aantal jeugdleden van bibliotheken in Nederland en Fryslân en de rangorde van Fryslân, 2017-2021.

Bezoek aan canoniek versus populair aanbod – bezoek aan populair cultuuraanbod in coronatijd in Fryslân relatief meer gedaald dan landelijk

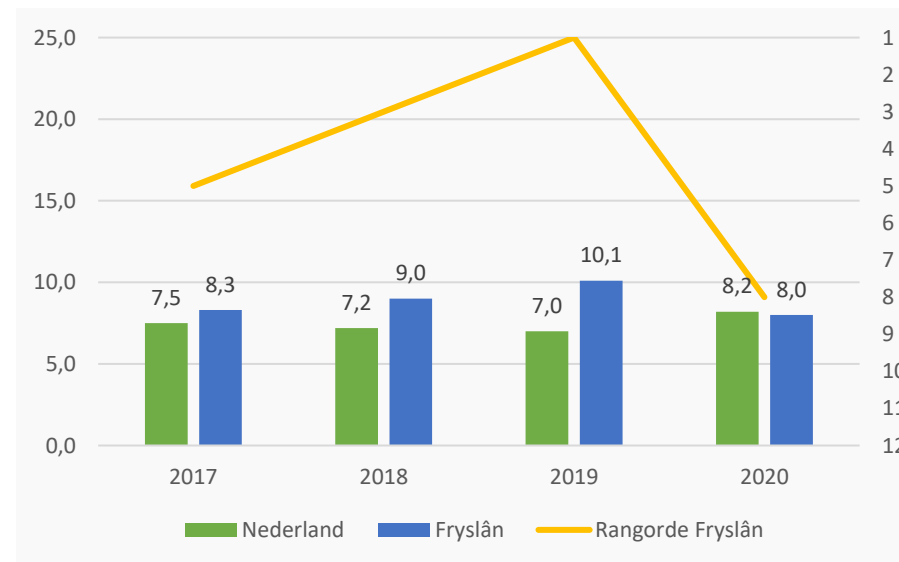
We hebben onderscheid gemaakt tussen bezoek aan canoniek kunstaanbod (klassiek concert, opera, ballet, theater) en aan populair kunstaanbod (popconcert, cabaret, film, dans). In het eerste coronajaar 2020 zien we zowel landelijk als in Fryslân een afname ten opzichte van voorgaande jaren als het gaat om het bezoeken van canonicke kunsten (van ruim een derde naar een vijfde van de bevolking) en van populaire kunsten (van twee derde in 2019 naar de helft in 2020). We zien in Fryslân een sterkere achteruitgang van bezoek aan populaire kunstvormen dan landelijk. De provincie loopt landelijk wel in de pas als het gaat om (daling in) het bezoek aan canonicke kunsten. Het bezoek aan populaire kunstvormen was in Fryslân altijd al relatief laag (positie 9) vergeleken met het bezoek dat in andere provincies wordt afgelegd aan deze kunstvormen.

Actieve cultuurdeelname – Friezen lezen meer, en zijn ook tijdens de coronacrisis actieve cultuurbeoefenaars

Cijfers afkomstig uit het LISS-panel laten zien dat mensen in Nederland in het eerste jaar van corona meer zijn gaan tekenen en schilderen dan het jaar ervoor. Ook in Fryslân steeg de participatie van 2019 op 2020 van 16 naar 17 procent (landelijk van 15 naar 22 procent). En waar landelijk het bespelen van een muziekinstrument steeg (naar 12 procent), daalde het in Fryslân van 9 naar 8 procent.

Figuur 12: Percentage inwoners dat een muziekinstrument bespeelt, in Nederland en Fryslân en de rangorde van Fryslân, 2017-2020.

Figuur 13: Percentage inwoners dat zingt, al dan niet in een zangkoor of zanggroepje, in Nederland en Fryslân en de rangorde van Fryslân, 2017-2020.

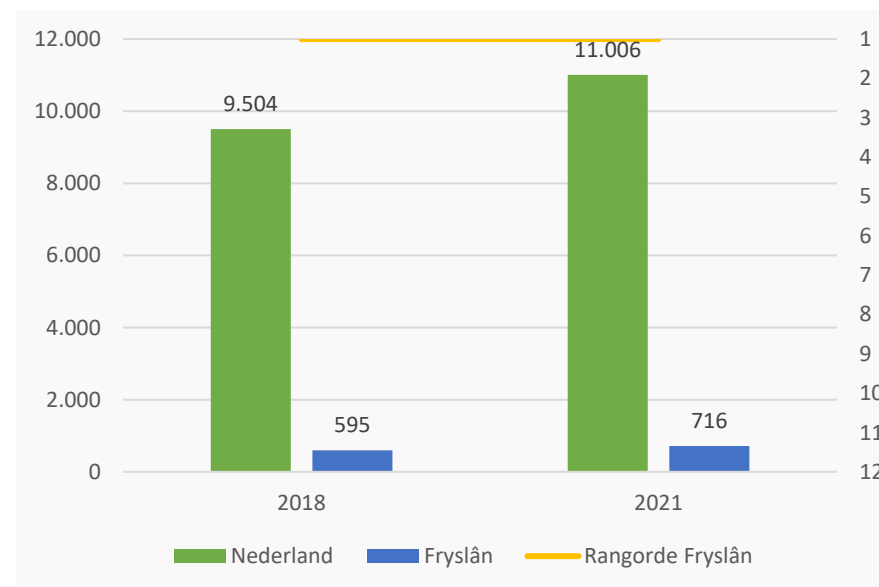
Hier staat tegenover dat de Friezen in 2020 net iets meer lezen dan de gemiddelde Nederlander (76 procent landelijk tegenover 77 Fryslân). Ook het zelf toneel, musical, ballet en dans spelen en doen stijgt zowel in de provincie als landelijk (respectievelijk naar 8 en 11 procent).

Toch is het lastig om de provincie te benchmarken. Het ene jaar staat Fryslân bovenaan (zoals bij het aantal mensen dat zingt in hun vrije tijd in 2019), bij de andere activiteit lijken de Friezen juist minder deel te nemen in vergelijking met inwoners van andere provincies (zoals bij tekenen en schilderen en muziekinstrument bespelen in 2020). Zowel landelijk als voor Fryslân geldt dat er door de jaren 2017-2020 heen ongeveer rond de 15 procent van de inwoners lid, vrijwilliger en/of donateur is van een culturele vereniging (zoals een vrienden-van-club). Fryslân bezet daarmee een hoge middenmootpositie tussen alle andere provincies.

Het aandeel amateurkunstbeoefenaars ligt landelijk en in Fryslân in de jaren 2017 en 2020 op zo'n 40 procent. Alle provincies liggen heel dicht tegen elkaar aan, en ook hier heeft benchmarken niet veel betekenis. Er zijn in 2017 wel duidelijk meer Friese amateurkunstenaars die les volgen: landelijk is dat 34 procent, in Fryslân 44. Daarmee scoort Fryslân een middenpositie. In 2020, met corona, daalt dat sterk: landelijk naar 19 procent en in Fryslân zelf naar 14 procent, en dat is nog steeds een middenpositie.

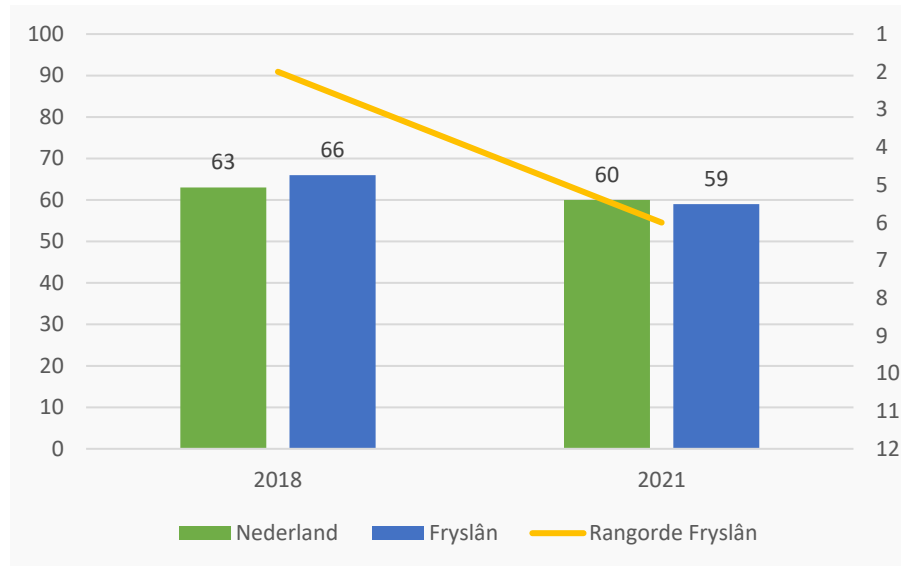
Amateurkunstverenigingen – Fryslân meeste amateurkunstverenigingen per inwoner, al dalen organisatiekracht en artistiek aanbod

Over de jaren 2018 en 2021 hebben we informatie over amateurkunstverenigingen. In 2018 zijn er bijna 600 amateurkunstverenigingen in Fryslân en dat aantal neemt toe naar bijna 720 in 2021. Deze aantallen geven de provincie Fryslân een absolute topospositie. Dat geldt ook voor het aantal muziekverenigingen instrumentaal en zang en toneelverenigingen. Fryslân heeft per inwoner de meeste amateurkunstverenigingen.

Figuur 14: Het aantal amateurkunstverenigingen in Nederland en Fryslân en de rangorde van Fryslân, 2018 en 2021.

Hoe zit het met de vitaliteit van die verenigingen? We kijken eerst naar de organisatiekracht: dat betekent dat een vereniging goed in staat is om leden, bestuursleden, vrijwilligers en artistiek begeleiders te werven. In dit opzicht scoort Fryslân hoog in 2018 (positie 2) en dat zakt naar positie 6 in 2021. Opnieuw zijn de verschillen tussen provincies erg klein.

Figuur 15: De gemiddelde organisatiekracht van amateurkunstverenigingen in Nederland en Fryslân en de rangorde van Fryslân, 2018 en 2021. 0 = kwetsbaar, 100 = zeer krachtig.

Vervolgens kijken we naar het artistieke aanbod van de verenigingen. Dat is in Fryslân hoog in 2018 (het hoogst in Nederland) en een stuk lager in 2021 (positie 9). Tot slot kijken we naar de maatschappelijke oriëntatie van amateurkunstverenigingen. Dat wil zeggen dat de verenigingen zich samen met partners inzetten voor de lokale samenleving (zoals scholen, buurten en wijken) en dat ze ook speciale doelgroepen pogen te bereiken. Friese amateurkunstverenigingen zijn, net als in de rest van Nederland, niet bijzonder maatschappelijk georiënteerd. De Friese verenigingen nemen een middenpositie, in 2021 zelfs een lage middenpositie.

3.3 Economisch kapitaal

Bedrijvigheid – Fryslân kent relatief weinig bedrijfsvestigingen

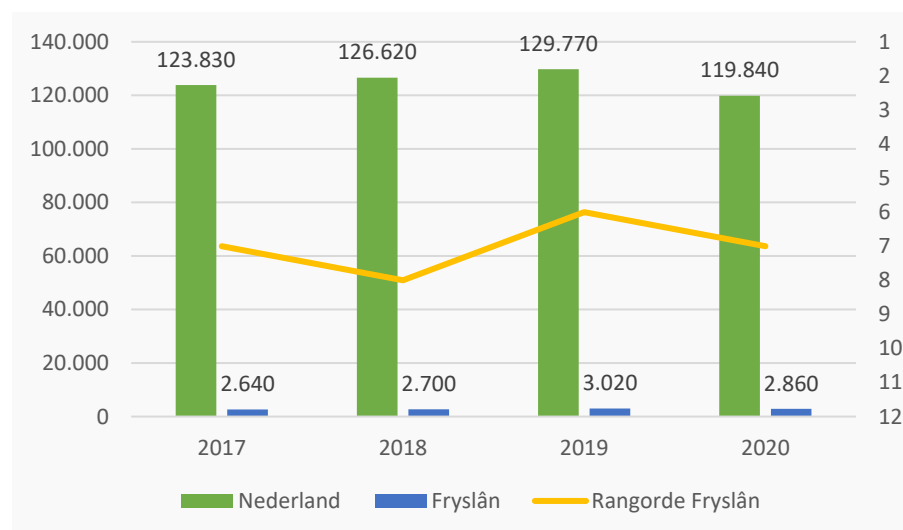
Fryslân scoort in de lage middenmoot (gemiddeld plaats 8) als het gaat om bedrijfsvestigingen in de creatieve sector.¹⁴ Bij de bedrijfsvestigingen in de subsector kunsten en cultureel erfgoed staat de provincie op plaats 7.

Werkgelegenheid – Relatief weinig voltijdsbanen in loondienst in creatieve sector, relatief betere positie voor de subsector kunsten en erfgoed

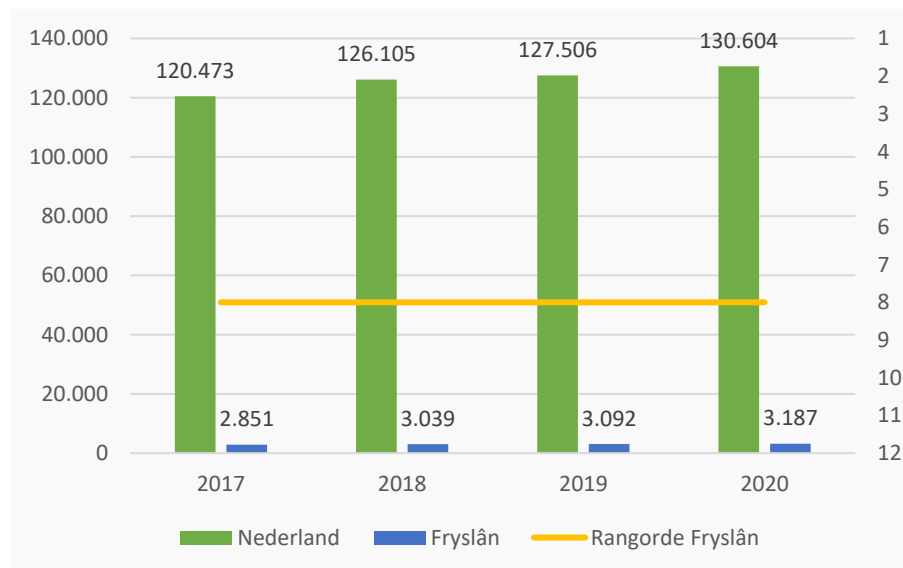
Het aantal voltijdsbanen in loondienst in de creatieve sector in Fryslân behoort tot de lage middenmoot (plaats 7 met gemiddeld 2.800 banen per jaar). Voor de subsector kunsten en erfgoed is dit opnieuw iets guntiger: plaats 5, een hoge middenmootplek, met gemiddeld 1.050 banen per jaar. Het aandeel van de creatieve sector in de totale werkgelegenheid is in Fryslân, net als in heel Nederland, bescheiden, steeds ongeveer 1,5 procent (in heel Nederland is het 2 procent). Daarmee staat Fryslân in de hoge middenmoot (plaats 5).

We hebben ook het aantal zelfstandigen (zzp'ers) in de creatieve sector en de subsector kunsten en erfgoed in beeld gebracht. Fryslân neemt in beide gevallen een lage middenmootpositie in (rond de plaats 8) met respectievelijk gemiddeld 3.050 en 1.275 zelfstandigen.

¹⁴ We volgen hierin afbakening van de culturele en creatieve sector van het CBS, en zoomen in op de bedrijfstakken kunst (SBI 90) en erfgoed (SBI 91) die hieronder vallen.

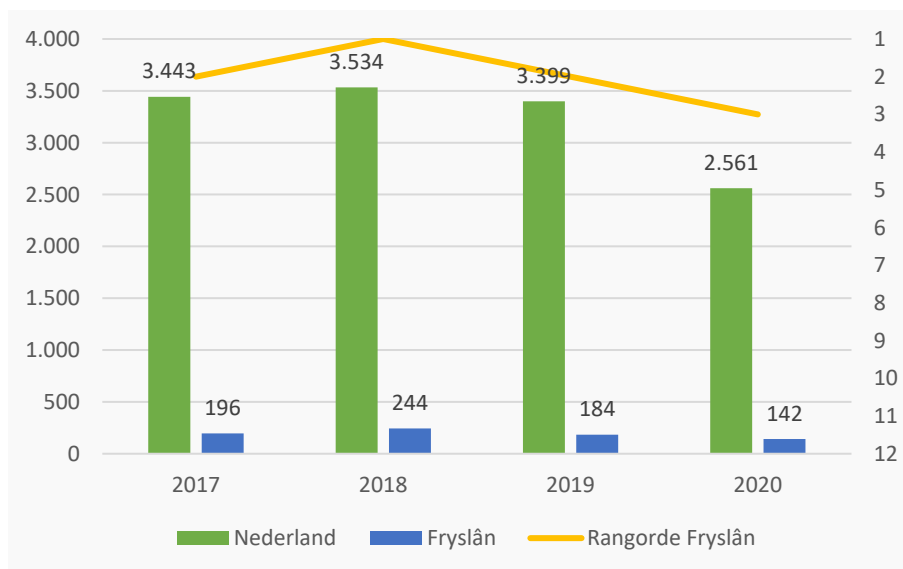
Figuur 16: De werkgelegenheid in de creatieve sector in Nederland en Fryslân en de rangorde van Fryslân, 2017 – 2020. Arbeidsvolume in fte's.

Figuur 17: Het aantal zelfstandigen (zzp'ers) in de creatieve sector in Nederland en Fryslân en de rangorde van Fryslân, 2017 – 2020.

Werkenden bij musea en bibliotheken – veel personen én fte in loondienst en vrijwillig actief bij musea

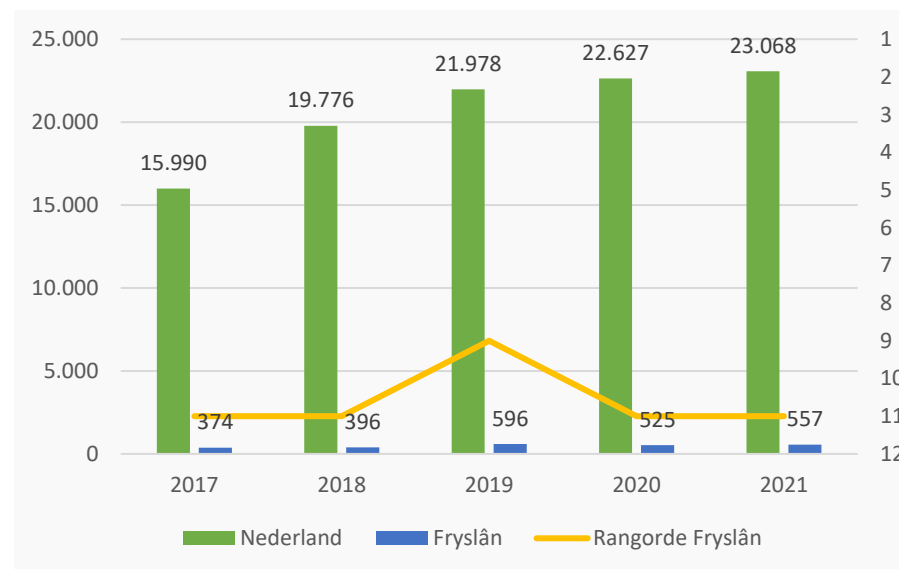
Fryslân heeft een hoge middenmootpositie als het gaat om het aantal werkzame personen in loondienst bij de musea en het aantal fte dat deze mensen werken. De provincie scoort hoog wat het aantal vrijwilligers in musea betreft. Er is maar één provincie te noemen waar per hoofd van de bevolking meer vrijwilligers in musea werken en dat is Zeeland.

Figuur 18: De hoeveelheid vrijwilligerswerk (in fte's) verricht in musea in Nederland en Fryslân en de rangorde van Fryslân, 2017 – 2020.

Kijkend naar fte's van werkenden in loondienst in bibliotheken scoort Fryslân een lage middenmoot en laag wat vrijwilligers in bibliotheken betreft. Waar het in de Friese musea gebruikelijk is om met relatief veel vrijwilligers te werken is dat niet het geval in de Friese bibliotheken, waar men vergeleken met andere provincies minder gebruik van vrijwilligers maakt. Het betreft hier een ranking gewogen naar aantal inwoners, die niet gewogen is naar de hoeveelheid fte's aan vrijwilligers per bibliotheek of

museum. Zodoende is mogelijk dit verschil te verklaren doordat er relatief veel musea, maar relatief weinig bibliotheken (exclusief servicepunten) zijn in Fryslân, vergeleken met andere provincies.

Figuur 19: Het aantal vrijwilligers dat actief is in bibliotheken in Nederland en Fryslân en de rangorde van Fryslân, 2017 – 2020.

Eigen inkomsten bioscopen, musea en bibliotheken – relatief laag, mogelijk door kleinere infra

De recette van bioscopen zijn relatief laag in Fryslân (positie 12). We zagen eerder dat het aantal bioscoopbezoekers in Fryslân niet groot is. De provincie scoort een lage middenmootpositie met eigen inkomsten van musea en bibliotheken.

Cultuuruitgaven van Rijk, provincie Fryslân en Friese gemeenten

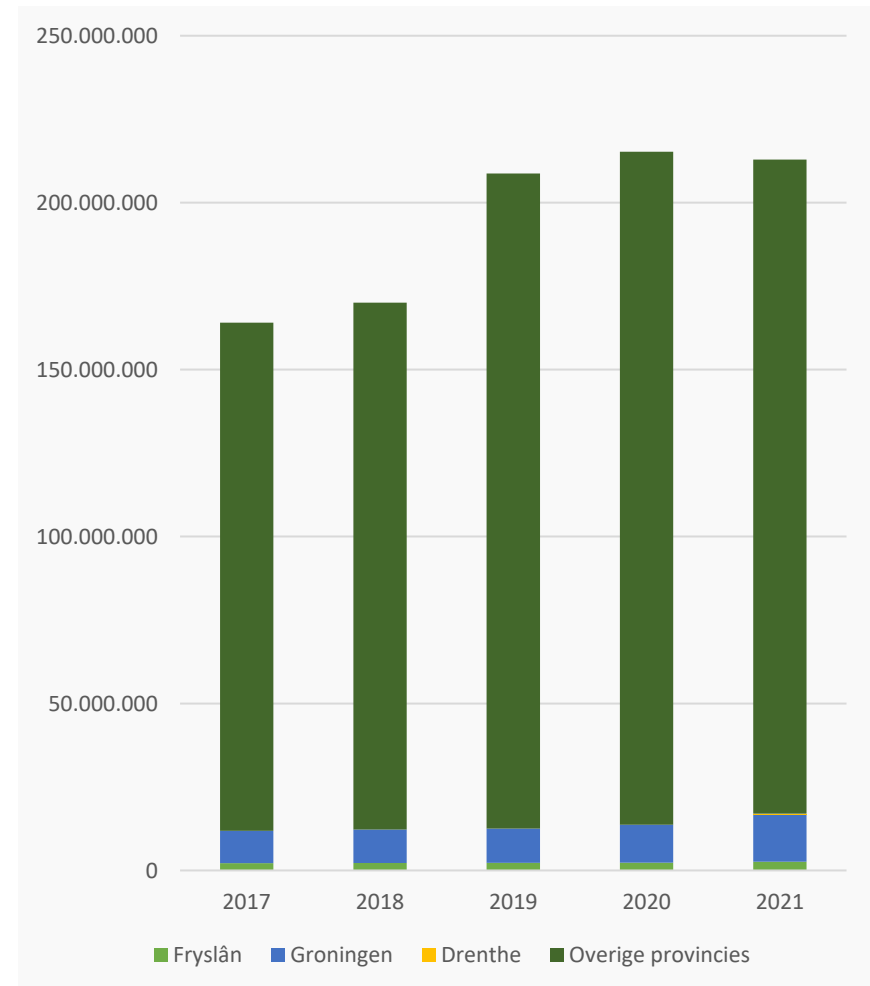
Van het Ministerie van OCW hebben we cijfers gekregen over de subsidies die vanuit het Rijk naar cultuurinstellingen gaan, zowel van de BIS-instellingen als de instellingen met meerjarige subsidies van de zes Rijkscultuurfondsen. Het CBS heeft daarnaast inmiddels twee overzichten gepubliceerd met cijfers over de cultuuruitgaven van provincies en gemeenten in 2017, 2019, 2020 en 2021. We hebben de cijfers voor Fryslân eruit gelicht en in een aparte tabel beschikbaar gesteld. Hier geven we een korte duiding aan deze cijfers.

Cultuuruitgaven Rijk

De Rijksoverheid investeert in de culturele sector via de BIS-instellingen en via de zes Rijkscultuurfondsen. We hebben over de jaren 2017-2021 cijfers over de meerjarige subsidies in de BIS en deze fondsen gehad van het ministerie van OCW. Dat betekent dat we kunnen terugkijken naar de kunstenplanperiode 2017-2020 en vooruitkijken naar de kunstenplanperiode 2021-2024.

BIS

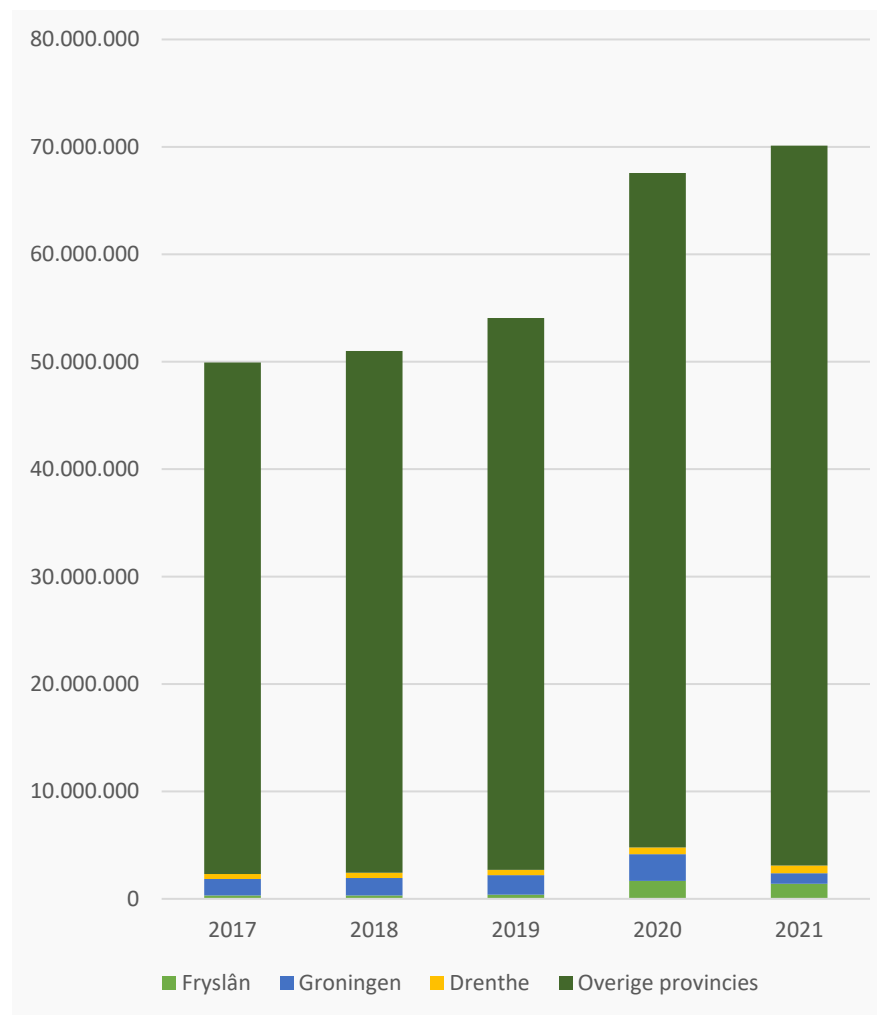
De totale BIS-uitgaven in heel Nederland lopen van ongeveer 164 miljoen euro in 2017 naar 215 miljoen euro in 2020. Gemiddeld in de periode 2017-2020 is dat bijna 190 miljoen euro per jaar. In 2021 en zo ook in de gehele, lopende periode van 2021-2024 gaat het om bijna 213 miljoen euro. In deze periode zijn ook de zogenaamde regionale musea via de Erfgoedwet opgenomen in de BIS. Er gaat in beide perioden gemiddeld 1,2 procent per jaar van alle BIS-subsidies naar instellingen in Fryslân (Oerol Festival en Toneel Stifting Tryater in de periode 2017-2020 aangevuld met het Fries Museum in 2021-2024). In de provincie Groningen is dat 5,5 procent in 2017-2020 en 6,6 procent in 2021-2024. In Drenthe is dat in de periode 2017-2020 nul procent (geen BIS-instellingen) en met de opname van het Drents Museum in 2021 groeit dat naar 0,1 procent.

Figuur 20: Uitgaven vanuit de BIS naar provincies, uitgesplitst naar Fryslân, Groningen, Drenthe en de andere provincies. 2017 – 2021.

Rijkscultuurfondsen

Jaarlijks wordt er in de periode 2017-2020 gemiddeld zo'n 55,6 miljoen euro aan meerjarige cultuursubsidies verdeeld door de zes Rijkscultuurfondsen. In 2021 is dat 70,1 miljoen euro. Dat is gelijk ook het jaarlijkse bedrag voor de periode 2021-2024. In 2017-2020 komt hiervan gemiddeld 1,1 procent terecht in Fryslân. In 2021-2024 is dat 2 procent. Dat is een onderschatting omdat de cijfers over 2021-2024 van het Letterenfonds ontbreken. In Groningen is dat 3,3 procent in periode 2017-2020 en dat daalt naar 1,4 procent, mede door, opnieuw, het ontbreken van data van het Letterenfonds. In Drenthe ligt het aandeel op de landelijke meerjarige fondssubsidies in beide perioden op 1 procent gemiddeld.

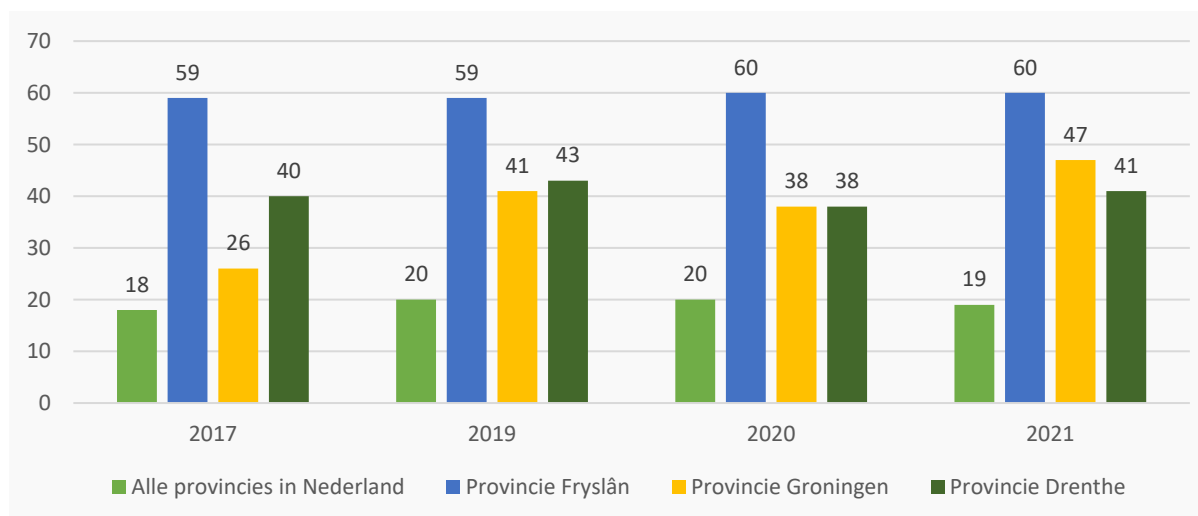
Figuur 21: Uitgaven vanuit de Rijkscultuurfondsen naar provincies, uitgesplitst naar Fryslân, Groningen, Drenthe en de andere provincies, 2017 – 2021.

Cultuuruitgaven provincie Fryslân

Alle provincies in Nederland geven in 2017 samen zo'n 300 miljoen euro uit aan cultuur.¹⁵ Dat bedrag stijgt in 2019 naar bijna 350 miljoen en daalt dan naar 340 miljoen in 2020 en 325 miljoen in 2021. In Fryslân zijn de cultuuruitgaven van de provincie relatief hoog en stijgen de uitgaven eerder dan dat ze dalen: van 38 miljoen euro in 2017 naar 38,3 miljoen in 2019, 39,1 miljoen in 2020 en in 2021.

De provincie Fryslân geeft van 2017 tot 2020 in absolute zin duidelijk meer uit aan cultuur (gemiddeld 38,7 miljoen euro per jaar) dan de provincie Groningen (gemiddeld 22 miljoen euro per jaar) of de provincie Drenthe (gemiddeld 19,9 miljoen euro per jaar). Belangrijke kanttekening is dat de financiering van programmalijnen die zich richten op de Friese taal waarschijnlijk ook tot het Friese cultuurbudget gerekend worden. Het in stand houden en beschermen van minderheidstalen (en de bijbehorende financiële investeringen hierin) is in andere provincies minder van toepassing, gezien de status van het Fries als de tweede Rijkstaal. Ter illustratie: voor cultuuruitgaven voortkomend uit de nota Nij Podium (2021-2024) blijkt dat op een jaarlijkse begroting van 34,8 miljoen euro voor cultuur-, erfgoed- en taalbeleid, bijna een derde (10,8 miljoen euro per jaar) besteed wordt aan de Friese taal.¹⁶

We kunnen ook naar deze cijfers (inclusief uitgaven aan het Fries) kijken rekening houdend met de bevolkingsomvang. In heel Nederland geven alle provincies samen gemiddeld 19 euro per inwoner uit aan cultuur. In Fryslân is dat gemiddeld 60 euro per inwoner, in Groningen 38 euro en in Drenthe 41 euro. Ook in relatieve zin geeft de provincie Fryslân dus veel uit aan cultuur. Als we deze cijfers benchmarken dan neemt Fryslân in de gehele periode steeds de eerste plaats in, ofwel het is de provincie waar de provinciale cultuuruitgaven per inwoner het hoogst zijn. Groningen en Drenthe staan voor de jaren 2017-2021 ieder gemiddeld op een vierde plaats tussen twaalf provincies.¹⁷ Wanneer we de Friese cultuurbegroting zonder de bestedingen aan de Friese taal meenemen in de analyses, zou Fryslân op de vijfde plek in de rangorde van provincies komen in de jaren 2017-2021.¹⁸

Figuur 22: Cultuuruitgaven vanuit de provinciale overheid, voor Nederland als geheel en uitgesplitst naar Fryslân, Groningen en Drenthe, 2017 – 2021. Het genoemde bedrag is per hoofd van de bevolking in het betreffende gebied.

¹⁵ Dat gaat dan om cultuur in de breedste zin en omvat cultuurpresentatie, -productie en -participatie (podiumkunsten, beeldende kunsten en vormgeving, kunst- en cultuureducatie, film en video), musea (musea, historische archieven, cultureel erfgoed), media (bibliotheeken, lokale pers en omroep) en overige (culturele) taakvelden.

¹⁶ Provincie Fryslân (2019). Nij Podium 2021-2024. <https://www.fryslan.frl/nijpodium> en aangeleverde realisatie naar sector.

¹⁷ Het CBS heeft over 2018 geen gegevens verzameld. Binnen de scope van dit onderzoek is dit een beperking, omdat Fryslân in 2018 juist de Culturele Hoofdstad was.

¹⁸ Hierbij moet opgemerkt worden dat andere provincies ook cultuurgeld aan taal uitgeven, maar we voor andere provincies niet weten om hoeveel geld dit gaat. Deze positie van Fryslân is hier dus indicatief.

Cultuuruitgaven van de Friese gemeenten

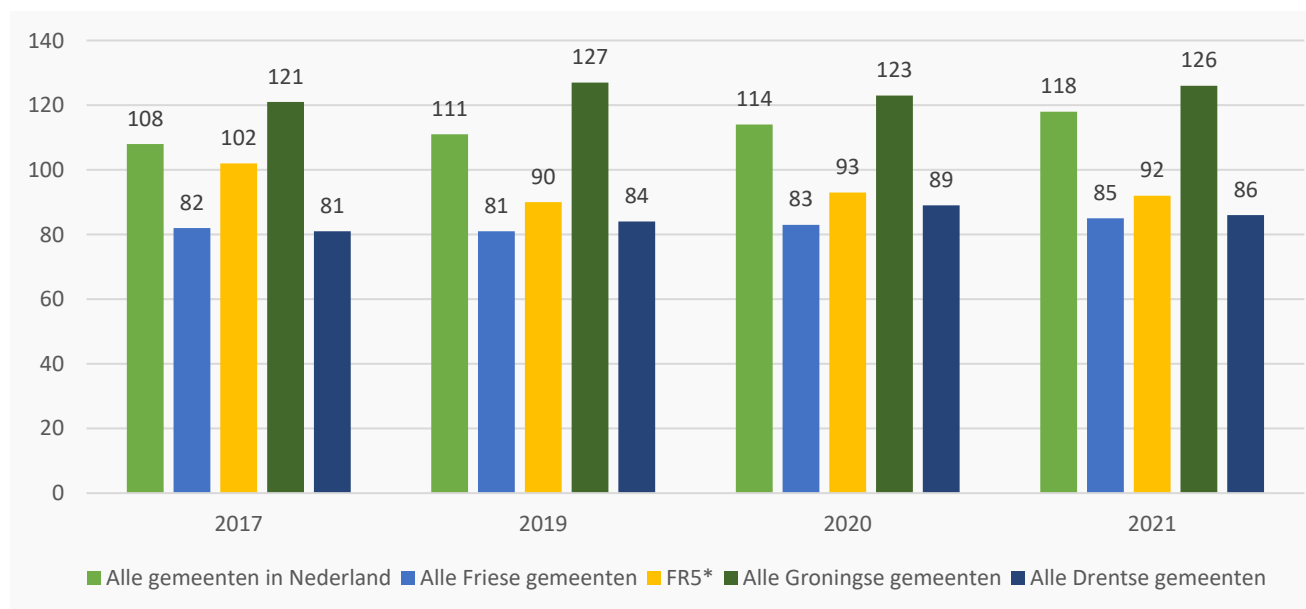
De Nederlandse gemeenten samen geven jaarlijks ruim 1,9 miljard euro uit aan cultuur.¹⁹ Door de jaren heen stijgt dat licht: van 1,8 miljard in 2017, naar 1,9 in 2019, bijna 2 miljard in 2020 en bijna 2,1 miljard in 2021. Alle Friese gemeenten geven samen 53,2 miljoen euro uit in 2017. In 2019 is dat licht gedaald naar 52,5 miljoen euro, in 2020 stijgt dat naar 54,1 miljoen en in 2021 naar 55,3 miljoen euro. Gemiddeld komt dat neer op 53,8 miljoen euro per jaar. De vijf grootste Friese gemeenten geven samen elk jaar zo'n twee derde van deze bedragen uit; gemiddeld 36,2 miljoen euro per jaar.²⁰

We hebben de uitgaven ook voor alle Groningse en Drentse gemeenten

verzameld: gemiddeld wordt er door de Groningse gemeenten 41,8 miljoen euro per jaar uitgegeven aan cultuur. In Drenthe is dat duidelijk hoger dan in Groningen of in Fryslân: gemiddeld 72,6 miljoen euro per jaar. De gemeentelijke cultuuruitgaven in Fryslân blijven achter bij die van de Drentse gemeenten, maar zijn hoger dan die van de Groningse burens.

Tot slot zijn de gemeentelijke gegevens gewogen naar inwoneraantal. Per inwoner geven alle Nederlandse gemeenten samen gemiddeld 113 euro uit aan cultuur in de periode 2017-2021. In Fryslân is dat voor alle gemeenten samen 83 euro en in de vijf grootste Friese gemeenten samen 94 euro. Onder de vijf grootste gemeenten in Fryslân

zien we een dalende tendens (van 102 euro per capita in 2017 naar 92 in 2021) terwijl we landelijk een lichte toename zien in de gemeentelijke cultuuruitgaven per hoofd van de bevolking (van 108 in 2017 naar 118 in 2021). In de Groningse gemeenten liggen de cultuuruitgaven duidelijk hoger met gemiddeld 124 euro per inwoner in 2017-2021. In Drenthe is het vergelijkbaar met Fryslân: daar liggen de uitgaven in deze jaren gemiddeld op 85 euro per inwoner.²¹

Figuur 23: Cultuuruitgaven vanuit de gemeentelijke overheid, voor Nederland als geheel en uitgesplitst naar Fryslân, Groningen en Drenthe 2017 – 2021. Het genoemde bedrag is per hoofd van de bevolking in het betreffende gebied. * = FR5 = de vijf grootste Friese gemeenten: Leeuwarden, Súdwest-Fryslân, Smallingerland, De Fryske Marren en Heerenveen

¹⁹ Uitgaven aan cultuurpresentatie, -productie en -participatie (podiumkunsten, beeldende kunsten en vormgeving, kunst- en cultuureducatie, film en video en overig), musea (musea, historische archieven en cultureel erfgoed), media (bibliotheeken, lokale pers en omroep en overig) en overige taakvelden in cultuur.

²⁰ Leeuwarden, Súdwest-Fryslân, Smallingerland, de Fryske Marren en Heerenveen.

²¹ Het CBS heeft over 2018 geen gegevens verzameld. Binnen de scope van dit onderzoek is dit een beperking, omdat Fryslân in 2018 juist de Culturele Hoofdstad was.

We kunnen de uitgaven ook vergelijken met alle gemeenten in een bepaalde grootteklasse. In de stad Groningen zijn de uitgaven aan cultuur aanzienlijk hoger dan gemiddeld voor steden van die omvang (grootteklasse 2: tussen 150.000 en 250.000 inwoners): 196 euro per inwoner gemiddeld in 2017-2021 tegen 161 euro gemiddeld voor alle steden in deze grootteklasse samen. In Leeuwarden en Emmen is dat respectievelijk 102 en 82 euro terwijl 131 euro gemiddeld is bij alle steden van hun omvang (grootteklasse 3: 100.000-150.000 inwoners). De Friese hoofdstad blijft dus achter bij vergelijkbare gemeenten in Nederland wat uitgaven aan cultuur betreft.

De andere vier grotere gemeenten in Fryslân die alle in grootteklasse 4 (50.000 tot 100.000 inwoners) vallen, laten een zeer uiteenlopend beeld zien. Vooral Smallingerland (met de kern Drachten) valt op met hoge uitgaven: 129 euro per inwoner in 2017-2021. In Heerenveen is dit bedrag per inwoner juist relatief laag: gemiddeld 83 euro in deze jaren. In Súdwest-Fryslân is dat gemiddeld iets hoger met 107 euro en in de Fryske Marren is dat gemiddeld 51 euro. Opvallend is dat dus de gemeenten Smallingerland en Súdwest-Fryslân per inwoner meer uitgeven aan cultuur dan de hoofdstad Leeuwarden. Tot slot en ter vergelijking: het Drentse Assen dat ook tot grootteklasse 4 behoort geeft opvallend veel uit aan cultuur. Gemiddeld 221 euro per inwoner. Voor alle Nederlandse gemeenten in deze grootteklasse samen is dat 99 euro.²²

	2017	2019	2020	2021
<i>Grootteklasse 2 gemeenten*</i>	€ 154	159	162	168
Gemeente Groningen	€ 189	202	192	201
<i>Grootteklasse 3 gemeenten*</i>	€ 124	127	136	136
Leeuwarden	€ 101	93	102	110
Emmen	€ 72	82	83	89
<i>Grootteklasse 4 gemeenten*</i>	€ 97	100	99	98
Súdwest-Fryslân	€ 89	115	116	107
Smallingerland	€ 187	105	112	111
De Fryske Marren	€ 45	52	55	52
Heerenveen	€ 86	86	81	81
Assen	€ 207	215	241	220

Tabel 1: Cultuuruitgaven vanuit de gemeentelijke overheid, uitgesplitst naar gemeente en naar grootteklasse. 2017 – 2021. Het genoemde bedrag is per hoofd van de bevolking in het betreffende gebied.

* = Grootteklassen gemeenten: 1 = >250K; 2=150-250K; 3=100-150K; 4=50-100K; 5=20-50K; 6=10-20K; 7=5-10K; 8=<5K inwoners

²² Het CBS heeft over 2018 geen gegevens verzameld. Binnen de scope van dit onderzoek is dit een beperking, omdat Fryslân in 2018 juist de Culturele Hoofdstad was.

4. Conclusies en aanbevelingen

De Nulmijting Kultuermeter Fryslân geeft inzicht in de culturele sector van Fryslân ingedeeld in drie kapitalen: cultureel, sociaal en economisch kapitaal. De inventarisatiegesprekken met vertegenwoordigers van culturele organisaties en cultuurambtenaren van provincie en gemeenten geven een beeld van de behoeften en wensen voor toekomstige monitoring. De benchmark geeft een overzicht van de reeds beschikbare (landelijk verzamelde) data, zoals van het CBS, fondsen of brancheverenigingen.

Cultureel kapitaal

Fryslân kent een betrokken en verbonden cultuursector. De *mienskip* (of gemeenschapszin) speelt een grote rol in de Friese identiteit en uit zich onder andere in de vele samenwerkingen. Culturele Hoofdstad 2018 is meermaals genoemd als een uitstekend voorbeeld van domeinoverstijgende samenwerkingen. Eveneens eigen aan de provincie is de aandacht voor Friese taal en cultuur: veel culturele organisaties houden zich bezig met het behoud en levend houden van de taal. Deze twee onderdelen van de Friese identiteit laten zich echter niet makkelijk vatten in landelijke cijfers (hier komen we later op terug, zie kopje 'Zoom in op Fryslân').

Wat wel uit de landelijke benchmark blijkt is dat Fryslân relatief veel musea (met veel tijdelijke exposities), kunstruimtes, boekwinkels, monumenten kent. Daarnaast heeft de provincie relatief weinig podiumkunstbedrijven en van alle genres weinig podiumkunstvoorstellingen, een lage bioscoopcapaciteit, weinig popfestivals en bibliotheekvestigingen. De voorzieningen liggen bovenal ver weg voor de gemiddelde Fries, al bleek uit eerder onderzoek uit 2018 dat dit destijds niet breed als belemmering

ervaren werd.²³ Talentontwikkeling in de kunsten is goed geborgd op het hbo-bachelorniveau, maar blijft op wo-niveaus achter. Dit beeld komt overeen met de inventarisatie en talent(door)ontwikkeling.

Sociaal kapitaal

Weten welk aanbod en welke culturele infrastructuur er is, hangt samen met de vraag: voor wie doe je dit dan? Vanuit de sector (en beleid) is er behoefte aan meer inzicht in de (culturele behoeften van de) Friese inwoners, het (potentiële) publiek en toerisme. Deze vraag sluit aan bij een landelijke roep om meer inzicht in publiek, zoals er bijvoorbeeld gewerkt wordt aan een landelijk samenwerkingsverband voor publieksdata.

Hoewel de benchmarkcijfers geen inzicht geven in de persoonskenmerken van het (potentiële) publiek, laten die wel een aantal duidelijke trends zien. Zo zijn er veel bibliotheekuitleningen en redelijk veel museumbezoeken in Fryslân, tegenover relatief weinig theater-, bioscoop- en bibliotheekbezoeken. Er worden daarentegen niet veel populaire kunstvormen bezocht en dat daalt in coronajaar 2020 ook nog eens harder dan elders in het land. Canonieke kunstvormen worden redelijk bezocht maar ook hier is een sterkere daling te zien in 2020.

Fryslân loopt in de pas met het landelijke beeld als het gaat om actieve cultuurdeelname. Alleen het bespelen van muziekinstrumenten daalde harder tijdens de coronacrisis. Hier staat tegenover dat de Friezen meer lezen, óók tijdens corona. Zo'n 40 procent van alle Friezen is daarnaast amateurkunstbeoefenaar en het aantal amateurkunstverenigingen neemt ondanks de coronacrisis toe van 595 naar 716 in 2021. Dat is het hoogste aantal van Nederland gezien per inwoner. De organisatiekracht, het artistieke aanbod en de maatschappelijke oriëntatie van deze verenigingen is echter in 2021 verzwakt (ten opzichte van 2018) en daarmee belandt Fryslân in de middenmoot.

²³ Provincie Fryslân, 2019. Cultuurparticipatie in Fryslân 2018.
<https://friesland.databank.nl/report/Cultuurparticipatie%20Fryslan.pdf>

Economisch kapitaal

Het aantrekken en behouden van mensen speelt niet alleen bij publiek, maar ook bij hen die werken in of voor de sector. Vraagstukken die gaan over eerlijke betaling (Fair Pay), verhouding zzp'ers en medewerkers in loondienst of beschikbare capaciteit aan cultuurambtenaren leven onder de gesprekspartners. Een zekere 'ontschotting' van financiering is interessant om te onderzoeken, zeker wanneer de *spin off* van de werkgelegenheid in de culturele sector op breder gebied meegenomen kan worden.

Qua bedrijvigheid in de creatieve sector en in de subsector kunst en erfgoed heeft Fryslân een middenpositie, zo blijkt uit de benchmark. Het aantal voltijdsbanen in de (sub)sector en ook het aantal zelfstandigen is relatief laag. In musea werken relatief veel mensen in loondienst, maar vooral ook veel vrijwilligers - alleen in de provincie Zeeland zijn er meer vrijwilligers per capita. In de Friese bibliotheken werken nu juist relatief weinig vrijwilligers. Musea, bibliotheken en bioscopen hebben relatief weinig eigen inkomsten.

De provincie Fryslân én de Friese gemeenten besteden elk meer aan cultuur dan andere provincies of gemeenten buiten de provincie, in totaal en per inwoner. Alleen Leeuwarden geeft per inwoner minder uit dan gemiddeld in een gemeente van deze grootteklasse. Belangrijk hierbij is wel de nuance dat in Fryslân veel geld, ook vanuit het provinciale cultuurbudget, naar de Friese taal gaat.

Databehoefte

Over hoe dit dan allemaal een weg in de monitor moet vinden, en aan welke eisen de data moet voldoen hebben we een opsomming gemaakt. Bovenal blijkt een behoefte aan structureel verzamelde informatie, die zo actueel mogelijk is en duiding biedt aan de Friese context en voorzien is van lokale voorbeelden. Een deel van het antwoord is te vinden in benchmarkdata (zoals in dit rapport getoond), deels dienen deze verder aangevuld en uitgediept te worden met data willen we meer zicht bieden op de Friese vraagstukken. Zoals bijvoorbeeld de rol van 'mienskip', het Friese landschap en van (Friese) taal in kunst en cultuur.

Aanbevelingen - Toekomstvisie

De inventarisatie toont duidelijk de identiteit van Fryslân: het belang van (het behoud van) de Friese taal, de gemeenschapszin – die zich ook vertaalt in het aantal samenwerkingsverbanden, het rijke aantal amateurkunstverenigingen en aantal beoefenaars. Maar ook blijkt duidelijk op welke gebieden of vraagstukken de Friese cultuursector en -ambtenaren meer inzicht willen. De benchmarkdata alleen zijn niet voldoende voor bevredigende antwoorden, maar dienen wel als brede basis. Hierom doen we enkele aanbevelingen. Hieronder zijn deze uitgewerkt van breed naar concreet: van een Kultuermonitor naar de Friese vraagstukken met eventuele methodieken, en samenwerkingspartners.

Investeer in een Kultuermonitor

De kracht van monitoren schuilt in herhaling, alleen zo kunnen trends en ontwikkelingen gevolgd worden. Het is hierom onze aanbeveling dat monitoring een structurele plek krijgt in het cultuurbeleid van gemeente, regio en provincie. Net zoals deze een rol speelt in provincie Noord-Brabant of landelijk in de Cultuurmonitor. Het herhaald monitoren is belangrijk om meerdere redenen, waaronder:

- **Beleidsevaluatie:** door het volgen van de voortgang en de resultaten van culturele initiatieven kunnen beleidsmakers beslissingen nemen over toekomstige investeringen en strategieën. Zo zien we in de gepresenteerde benchmark de effecten van Culturele Hoofdstad 2018: het aantal activiteiten steeg, (domeinoverstijgende) samenwerkingen groeiden en het aantal bezoekers is niet eerder zo hoog geweest. Ook de gesprekspartners zien dit als een succesvol voorbeeld van samenwerking.
- **Publieksbetrokkenheid:** monitoring is ook van belang om de betrokkenheid van het publiek bij culturele activiteiten, organisaties en leefomgeving te meten en te verbeteren. Door te weten wie deelnemen aan culturele activiteiten, wie nog niet deelnemen of wat hun behoeften en interesses zijn, kan aanbod

beter afgestemd en gericht ondersteund worden. Zo is in de data zichtbaar dat de coronacrisis effect heeft gehad op het publieksbereik en toont het welke sectoren het hardst geraakt zijn.

- **Verantwoording:** monitoring kan bijdragen aan de verantwoording van beleid aan belanghebbenden, zoals de overheid, fondsen, donateurs en het publiek. Het kan ook bijdragen tot het aantonen van de impact van culturele initiatieven op de samenleving.

Tot slot leidt het monitoren zelf ook tot een betere gegevensverzameling en afstemming. Waar willen we gezamenlijk naartoe en welke gegevens zijn hiervoor nodig? De nulmeting biedt een goed startpunt: de wensen en behoeften zijn geïnventariseerd, en de benchmark geeft een eerste indruk van de staat van cultuur in de provincie. Bij het bestendigen van een cultuurmonitor, raden we aan om alert te zijn op de onderwerpen die we hieronder behandelen.

Zoom in op Fryslân

(Potentieel) publiek, gedrag en behoeften

Er leven tal van vragen over de Friese inwoners en hun cultuurbehoeften. Zicht op wat cultuurparticipanten willen, wat ze reeds bezoeken en zelf doen of waar ze (vanuit het gemeenschapsgevoel) bijdragen aan lokale cultuurproducties. Benchmarkcijfers geven zicht op bezoekersaantallen of spreiding van het bezoek, maar bieden geen inzicht in persoonskenmerken of gedrag. Om die reden raden we aan om bij de ontwikkeling van een Kultuermonitor gebruik te maken van de inzichten van de inwoners, door aan te sluiten op de cultuurpeiling van het Planbureau Fryslân en eerdere cultuurparticipatieonderzoeken van de Provincie Fryslân. Daarnaast raden we aan om dit in afstemming te doen met het landelijke Vrijetijdsonderzoek (VTO, uitgevoerd door CBS en de Boekmanstichting) en aansluiting te houden bij reeds bestaande initiatieven als de Taskforce

Samenwerkingsverband Publieksdata, waar al enige culturele instellingen pilots mee draaien.

Regionale spreiding

Er is behoefte gebleken aan een overzicht van welke activiteiten waar plaatsvinden. We raden aan om in de monitor als startpunt de infrastructuur op een kaart inzichtelijk te maken. Dit kan door gebruik te maken van benchmarkdata (welke instellingen zitten waar), maar er zal ook verdiept kunnen worden op de kracht van het netwerk (en de vindbaarheid) van de ondersteuningsinfrastructuur. Het belang van regionale spreiding is verbonden aan maatschappelijke thema's. In de ene regio spelen zaken als ongelijkheid en inclusie meer dan in andere regio's waar bijvoorbeeld de relatie met het Friese landschap en duurzaamheid een grotere rol speelt.

Friese creatieve en culturele professionals

Uit de gesprekken blijken zorgen om de vele onzekere banen of projectaanstellingen in de provincie, de naar buiten Fryslân vertrekkende kunstenaars of ondersteuners en in de kunsten opgeleide mensen. Deze stroom wil je inzichtelijk hebben om beleid te kunnen maken, te kunnen toetsen en meer gelegenheid te bieden voor het behouden van krachten en talent in de Friese cultuursector.

Met behulp van CBS Microdata kan er ingezoomd worden op werkgelegenheid en bedrijvigheid, met meer focus op behoud van Friese creatieve en culturele professionals. Dit kan vervolgens aangevuld worden met analyses over de bedrijven- en de loopbaandynamiek. Hierbij valt te denken aan hoeveel mensen er starten, hoeveel werkenden er vertrekken naar buiten Fryslân, hoeveel komen er terug? En ook: hoeveel werkenden zijn er in de creatieve en culturele sector in Fryslân na hun opleiding in Fryslân, hoeveel komen er van buiten (terug) naar Fryslân, et cetera. Antwoorden hierop sluiten aan bij de vragen van onze gesprekspartners.

²⁴ CBS (2022). Monitor brede welvaart 2022. <https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2022/20/monitor-brede-welvaart>

Vitaliteit culturele instellingen

We moedigen gemeenten aan inkomensmixen inzichtelijk te maken (bij de toekomstige monitor met ondersteuning van onderzoekers). Welke subsidies worden er verstrekt aan culturele instellingen, wat zijn hun totale en personele lasten, hoeveel cultureel aanbod wordt er gemaakt en welke bezoekcijfers geeft dat? Het geeft een goed beeld van de vitaliteit van de culturele instellingen.

Brede welvaart

Zoals eerder genoemd kan een monitor ook als instrument gebruikt worden om de waarde van cultuur te tonen, bijvoorbeeld bij de maatschappelijke impact. Denk bijvoorbeeld aan de brede welvaart. Ook landelijk krijgen cultuurindicatoren een plek in de Monitor brede welvaart van het CBS.²⁴ Het is goed om hier als provincie op aan te sluiten. Hier komt bij dat in Fryslân taal een belangrijke rol speelt in het dagelijkse leven van de inwoners. Hoe kun je cultuur en taal vatten in de context van de Friese brede welvaart? En welke rol speelt kunst en erfgoed bij het ontrafelen van de 'Friese paradox'?²⁵

Sluit aan op bestaande initiatieven en samenwerkingen

Er zijn in Fryslân en in de rest van Nederland veel initiatieven voor (data)verzameling en onderzoeken. Het is goed om met een toekomstige Kultuermeter hier aansluiting op te vinden. Allereerst omdat er zo een standaardisatie van gegevens tot stand komt: iedereen meet hetzelfde en zo zijn antwoorden onderling vergelijkbaar. Dit is al zo bij de benchmark, maar is ook wenselijk bij dataverzameling van culturele instellingen, provincies of gemeenten. Door het harmoniseren van gegevens wordt het beeld rijker en het verzamelen gemakkelijker. Daarnaast ligt er (deels) al een infrastructuur voor dataverzameling, bijvoorbeeld bij Waarde van Cultuur Brabant of de landelijke Cultuurmonitor.

²⁵ Planbureau Fryslân, 2020. De Friese Paradox – eerste verklaringen. <https://www.planbureau Fryslan.nl/publicaties/de-friese-paradox-eerste-verklaringen/>

Evenzo belangrijk is het om gebruik te maken van de kennis van de Friese gemeenschap. Denk hierbij aan reeds bestaande samenwerkingsverbanden als Directie Overleg Leeuwardense Culturele Instellingen (DOLCI) of We the North, het erfgoed van Culturele Hoofdstad 2018 en het hieruit voortvloeiende Arcadia, maar ook aan partners als het Planbureau Fryslân, Merk Fryslân en individuele culturele organisaties of eerder uitgevoerde onderzoeken (bijvoorbeeld 'Steun voor het cultureel klimaat en ecosysteem' van Blueyard). En ook deze opsommingen zijn niet uitputtend.

Bijlage: gespreksleidraad en gesprekspartners

Gespreksleidraad - culturele veld

Boekmanstichting, Het PON & Telos, Pyrrhula Research Consultants

Sophie de Jong, Maartje Goedhart, Henk Vinken

Doel

De gesprekken gaan over de behoefte aan cijfers en feiten in een Friese Cultuurmonitor. Dit kunnen kwantitatieve data zijn (tellingen), maar ook kwalitatieve gegevens (vertellingen). De eerste soort geeft meer informatie over de schaal van de bevindingen: komt iets bijvoorbeeld veel of weinig voor? De tweede soort data, de verhalende soort, geeft context en diepte aan deze bevindingen. In samenhang vormen zij een breed én diep beeld van de Friese cultuursector.

Gesprekspartners

We gaan in gesprek met vertegenwoordigers van beeldbepalende culturele instellingen, van gemeentelijke en provinciale beleidsplatforms en van Friese gemeenten en de provincie Fryslân zelf. De provincie heeft een aantal vertegenwoordigers voorgesteld voor een groepsgesprek, live en/of online.

Gespreksonderwerpen

We hebben hieronder een aantal vragen gegroepeerd. Misschien zijn niet alle vragen voor u even belangrijk. We gaan in het gesprek zien welke dat zijn. We hoeven ook niet per se alle vragen in deze volgorde te bespreken. Voorop staat dat we een goed gesprek hebben over uw behoefte aan feiten en cijfers die we in de toekomst kunnen monitoren.

1. Welke voor u relevante trends en ontwikkelingen in de culturele sector (of uw deelsector) zouden in beeld gebracht moeten worden? Waaraan denkt u dat een monitor over de Friese

cultuursector bij kan dragen bij uw praktijk? Welke (praktische) kansen ziet u hiervoor, of heeft u misschien bedenkingen? Heeft u voorbeelden van cijfers en feiten die u nu al voor uw werk gebruikt? Welke informatie wordt al verzameld en weet men dat van elkaar? Wat denken jullie dat informatiebehoefte bij andere sectoren/gesprekspartners zijn?

2. Heeft u een goed beeld van wat er in de Friese culturele sector (c.q. uw deelsector) en bij andere culturele instellingen in Fryslân speelt? Bij welke culturele netwerken binnen en buiten de provincie bent u aangesloten? Hoe bent u verbonden met andere instellingen en organisaties, makers en kunstenaarsinitiatieven? En waar zou dat beter kunnen? Wat zou u over andere instellingen, binnen en buiten uw deelgebied, willen weten?
3. In hoeverre heeft u voldoende zicht op wie uw (potentiële) publiek (van binnen en buiten de provincie) is en wat zou u over hen willen weten? Wat weet u over de interesses van het publiek, en wat nog niet? Wie bereikt u, en wat doet uw werk bij het publiek – in hoeverre is dit bekend? Wat zou u willen weten over uw publiek? In welke mate bent u als culturele instelling, al dan niet samen met anderen, ook bezig met de maatschappelijke uitdagingen van deze tijd? Zou u hierover meer cijfers en feiten willen hebben?
4. Heeft u een goed beeld van hoe uw instelling er financieel voorstaat? Heeft u zicht op de verhouding tussen uw eigen inkomsten en bijdragen van anderen (sponsors, overheden, fondsen, et cetera)? Wat zou u op dit vlak in kaart gebracht willen hebben? Heeft u interesse in feiten en cijfers over de ontwikkelingen in (soort) werkgelegenheid in uw sector?
5. In wat voor samenwerkingen bent u actief? In hoeverre hebt u zicht op wat er in andere sectoren gebeurt? Qua samenwerkingen binnen én buiten uw sector: wat gaat er goed, wat kan er beter, waar bent u trots op? Mogelijk komt dit onderwerp ook al bij de eerdere vragen ter sprake.

Gespreksleidraad - gesprekspartners vanuit overheid

Boekmanstichting, Het PON & Telos, Pyrrhula Research Consultants

Sophie de Jong, Maartje Goedhart, Henk Vinken

Doel

De gesprekken gaan over de behoefte aan cijfers en feiten in een Friese Cultuurmonitor. Dit kunnen kwantitatieve data zijn (tellingen), maar ook kwalitatieve gegevens (vertellingen). De eerste soort geeft meer informatie over de schaal van de bevindingen: komt iets bijvoorbeeld veel of weinig voor? De tweede soort data, de verhalende soort, geeft juist meer context en diepte aan deze bevindingen. In samenhang vormen zij, in een mogelijke toekomstige monitor, een breed én diep beeld van de Friese cultuursector.

Gesprekspartners

We gaan in gesprek met vertegenwoordigers van beeldbepalende culturele instellingen, van gemeentelijke en provinciale beleidsplatforms en van Friese gemeenten en de provincie Fryslân zelf. De provincie heeft een aantal vertegenwoordigers voorgesteld voor een groepsgesprek, live en/of online.

Gespreksonderwerpen

We hebben hieronder een aantal vragen gegroepeerd. Misschien zijn niet alle vragen voor u even belangrijk. We gaan in het gesprek zien welke dat zijn. We hoeven ook niet per se alle vragen in deze volgorde te bespreken. Voorop staat dat we een goed gesprek hebben over uw behoefte aan feiten en cijfers die we in de toekomst zouden kunnen monitoren.

1. Welke voor u relevante trends en ontwikkelingen in de culturele sector (of uw deelsector) zouden in beeld gebracht moeten worden? Waaraan denkt u dat een monitor over de Friese cultuursector bij kan dragen bij uw werkzaamheden, bijvoorbeeld bij het formuleren van beleid of het agenderen van ontwikkelingen? Welke (praktische) kansen ziet u hiervoor, of heeft u misschien bedenkingen? Heeft u voorbeelden van cijfers en feiten die u nu al

voor uw werk gebruikt? Welke informatie wordt al verzameld en weet men dat van elkaar? Wat denken jullie dat informatiebehoefte bij andere sectoren/gesprekspartners zijn?

2. Heeft u een goed beeld van wat er in de Friese culturele sector en bij de culturele instellingen in Fryslân speelt? Bij welke culturele netwerken binnen en buiten de provincie bent u aangesloten? In hoeverre bent u verbonden met instellingen en organisaties, makers en kunstenaarsinitiatieven, en/of met anderen in de beleidswereld op dit gebied? Hoe ervaart u het belang van aansluiting? Wat zou u over instellingen of andere gemeenten of regio's, binnen en buiten uw deelgebied, willen weten?
3. In hoeverre heeft u zicht op wie het (potentiële) publiek (van binnen en buiten de provincie) is en wat zou u over hen willen weten? Wat weet u over de interesses van het publiek, en wat nog niet? Wie worden door de instellingen en organisaties in uw gebied bereikt, en wat brengt dit teweeg bij het publiek – in hoeverre is dit bekend? Wat zou u willen weten over dit publiek of over deze cultuurbeoefenaars? In welke mate bent u, al dan niet samen met anderen, ook bezig met de maatschappelijke uitdagingen van deze tijd? Zou u hierover meer cijfers en feiten willen hebben?
4. Heeft u een goed beeld van hoe de instellingen in uw gebied er financieel voorstaan? Heeft u voldoende zicht op de verhouding tussen de eigen inkomsten en bijdragen van anderen (sponsors, overheden, fondsen, et cetera)? Wat zou op dit vlak in kaart gebracht willen hebben? Heeft u interesse in feiten en cijfers over de ontwikkelingen in (soort) werkgelegenheid in uw sector en regio/gebied?
5. In wat voor samenwerkingen bent u actief? In hoeverre hebt u zicht op wat er in andere sectoren of beleidsvelden gebeurt? Qua samenwerkingen binnen én buiten uw beleidsveld: wat gaat er goed, wat kan er beter, waar bent u trots op? Mogelijk komt dit onderwerp ook al bij de eerdere vragen ter sprake.

Gesprekspartners

Gesproken in (groeps-)gesprekken, fysiek of online:

- Tryater
- Opera Spanga
- Igvi & Greben
- De Lawei
- De Harmonie
- Museumfederatie
- Natuurmuseum Fryslân
- Noordelijk Film Festival / Film in Fryslân
- Dbieb
- Tresoar
- Voorheendegemeente (VHDG)
- Nootstroom
- Fries Straatfestival
- Into the Great Wide Open
- Oranjewoud festival
- Meeuw
- De Tiid
- Fers
- Planbureau Fryslân (destijds Fries Sociaal Planbureau)
- Provincie Fryslân
- Gemeente Harlingen
- Gemeente Leeuwarden
- Gemeente Noardeast-Fryslân en Dantumadiel
- Gemeente Súdwest-Fryslân
- Gemeente Waadhoeke

Schriftelijke input ontvangen van:

- LF2018/Arcadia
- Keunstwurk
- New Noardic Wave
- Gemeente Achtkarspelen en Tytsjerksteradiel
- Gemeente Schiermonnikoog

Onderzoeksverantwoording - Benchmarkgedeelte

We hebben openbare data over cultuur verzameld voor zover die uit te splitsen zijn naar de twaalf provincies van Nederland. Hiermee komt de positie van de provincie Fryslân in vergelijking tot andere provincies in beeld. Dit is daarmee te zien als een provinciale benchmark. De aanpak volgt die van de 2015-Benchmark die voor de voorloper van Kunstloc Brabant, bkkc, is gemaakt. Deze sluit ook aan bij de werkwijze van de actuele Regionale Cultuurmonitor van de Boekmanstichting (in samenwerking met Atlas Research), een monitor die voor een belangrijk deel is ontstaan vanuit de dataverzameling voor de landelijke Cultuurmonitor van de Boekmanstichting en de specificaties hierop voor de provinciale benchmarks zoals die in Noord-Brabant.

Indicatoren hebben betrekking op het culturele aanbod (zowel soorten instellingen als soorten tentoon-/voorstellingen, maar ook nabijheid van voorzieningen), participatie (cultuurdeelname passief en actief) en geldstromen (financiering vanuit overheden en fondsen), bedrijvigheid en werkgelegenheid. De cijfers komen uit de periode 2017-2020 en soms 2021. De data komen met name van het CBS, van andere landelijke trendonderzoeken (zoals het LISS-panel van CentERdata van de Universiteit van Tilburg) en van brancheorganisaties zoals die van poppodia en festivals, musea en bibliotheken. Ook zijn de amateurkunstdata van het LKCA speciaal voor de laatste Waarde van Cultuur monitor in Noord-Brabant en de Cultuurmonitor in Gelderland uitgesplitst. De lijst met databronnen per indicator is op te vragen bij Het PON & Telos.

Al de data zijn geordend naar provincie. Op grond hiervan is een provinciale rangorde te bepalen, bijvoorbeeld: Fryslân heeft een x-aantal bioscopen en staat daarmee landelijk op een x-plaats tussen alle andere provincies. In deze rapportage staan gewogen data, voor zover weging relevant kan worden toegepast. De weging is op basis van bevolkingsaantallen per provincie (voor elk afzonderlijk jaar in de periode 2017-2021). Zo ontstaat

een gewogen rangorde van de provincies, bijvoorbeeld Fryslân heeft per hoofd van de bevolking x-aantal bioscopen en staat daarmee landelijk op een x-plaats tussen alle andere provincies (waarvan uiteraard ook de cijfers gewogen zijn). Als de data beschikbaar waren in percentages (x-% amateurkunstbeoefenaars) of in andere maten (nabijheid van voorzieningen in kilometers) zijn de data niet gewogen naar capita.